

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Uroš Rustja

Zlorabe znanstvenega raziskovanja v totalitarnih družbenih sistemih

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Uroš Rustja
Mentor: izredni profesor dr. Franc Mali

Zlorabe znanstvenega raziskovanja v totalitarnih družbenih sistemih

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

Rad bi se zahvalil mentorju, profesorju dr. Franc Maliju za pomoč pri iskanju virov ter literature in usmerjanju in potrpežljivosti pri izdelavi mojega diplomskega dela.

Zlorabe znanstvenega raziskovanja v totalitarnih družbenih sistemih

V diplomskem delu se osredotočam na znanstvene sisteme v totalitarizmih in njihovo primerjavo ter vpliv politike oz. ideologije na znanost. Katere znanosti so se najbolj razvijale v različnih sistemih in kako je politika oziroma sistem ali pa ideologija determinirala področja raziskovanja in znanosti? Poleg opredelitve pojmov, povezanih s totalitarizmom in znanostjo, sem upošteval tudi razne kritike in poglede na specifične sisteme. Zanima me, kako sploh pride do totalitarizmov, kaj jih drži skupaj in kako se ohranjajo. V kolikšni meri je na primer znanost pripomogla tudi k samemu uveljavljanju sistema ali ideologij ter obratno, kako ideologija vpliva na potek znanstvenega raziskovanja in seveda na samo področje znanosti. Še posebej sem se osredotočil na nacizem in stalinizem, posvetil sem se tudi znanstvenim raziskovanjem v demokratičnih sistemih. Ali so res svobodna in neodvisna od politike in družbenega sistema ter družbe same? Kolikšno mero odločanja ima politika v znanosti? Kako poteka raziskovanje v primerjavi s totalitarnimi sistemi?

Ključne besede: znanost, totalitarizem, stalinizem, nacizem, kult osebnosti.

Abuse of scientific research in totalitarian social regimes

In my final thesis I concentrate on scientific systems in totalitarianisms and compare them, as well as influence of politics or ideology on science. Which sciences are the most developed in different systems and how does politics or system or ideology determine the fields of study in science? Apart from explaining different ideas and concepts connected with totalitarianisms or science, I also examined different critiques and views on specific systems. I am interested in how totalitarian regimes are created and what holds them together. In what ways the science contributed in self affirmation of the system or ideology and vice versa, how does ideology influence scientific research and of course science itself. I especially focused on Stalinism and Nazism and I also examine the scientific research in democratic systems. Is the research here really free and independent from politics or social regime or society itself? How big is the power of politics in science? And finally I compare scientific research in democratic systems with totalitarian ones.

Key words: science, totalitarianism, Stalinism, Nazism, cult of personality

1. KAZALO

1. KAZALO	5
2. UVOD	7
3. HIPOTEZE	7
4. TOTALITARNI REŽIMI	9
4.1 KARAKTERISTIKE TOTALITARIZMOV	11
4.2 KRITIKE KONCEPTA TOTALITARIZMA	14
4.3 POLITIČNA RABA POJMA TOTALITARIZMA	15
5. KULT OSEBNOSTI	16
6. POVEZAVA MED ZNANOSTJO IN POLITIKO V POZNEM 20. STOLETJU VSE DO DANES	18
7. NACIZEM	22
7.1 ADOLF HITLER	23
7.2 ZNANOST V ČASU NACIZMA	24
7.3 POSKUSI V KONCENTRACIJSKIH TABORIŠČIH	27
7.4 NEMŠKI ZNANSTVENIKI PO KONCU VOJNE	30
8. FAŠIZEM	31
8.1 BENITO AMILCARE ANDREA – MUSSOLINI	33
9. KOMUNIZEM IN SOVJETSKA ZVEZA	34
9.1 JOSIP VISARIJONVIČ DŽUGAŠVILI – STALIN	35
9.2 ZNANOST IN POLITIKA V 1920-IH	37
9.3 ZNANOST ZA ČASA STALINA V SOVJETSKI ZVEZI – STALINIZEM	38
9.4 IDEOLOGIZACIJA ZNANOSTI	40
9.5 GIGANTIZEM VISokega STALINIZMA	41
9.6 STALINIZEM, JUGOSLOVANSKI SISTEM IN TOTALITARNOST	43

10. BELORUSIJA – ŠE OBSTOJEČI TOTALITARIZEM V EVROPI?	44
10.1 ALEKSANDR RYHORAVIČ LUKAŠENKO	44
11. ZAKLJUČEK	50
12. LITERATURA IN VIRI	52

2. UVOD

V politični zgodovini sveta poznamo veliko različnih oblik vladavine in različnih družbenih sistemov, ki imajo med seboj drugačne poglede, ideologije ter politike in vsaka na svoj način vpliva na življenje in odnos med državo in posameznikom. Nekateri so bolj liberalni, drugi bolj represivni. Namen moje naloge je osredotočiti se na tiste družbene sisteme, ki izvajajo bolj represivno vlogo, torej strmijo k vse večjemu podrejanju posameznikov državi oziroma ideologiji, tako na osebnem kot znanstvenem področju. Totalitarizmi, ki jih poznamo iz zgodovine, kot so na primer nacizem, fašizem, komunizem v času Stalina, bodo osnova mojega raziskovanja. Osredotočil se bom namreč na znanstvene sisteme v totalitarizmih, jih primerjal med seboj ter iskal podobnosti in razlike med njimi. Katere znanosti so se najbolj razvijale v različnih sistemih in kako je politika oziroma sistem ali pa ideologija determinirala področja raziskovanja in znanosti?

Poskušal bom tudi ugotoviti, v kolikšni meri je bil naš prejšnji, jugoslovanski sistem, za časa Tita totalitarren oziroma, katere lastnosti totalitarnih sistemov je vseboval, saj se mi zdi tudi to pomembno, ker je le-ta del naše skupne preteklosti zgodovine.

Pogledal bom tudi primer, edinega »še živečega« totalitarizma v Evropi, Belorusije, torej vzhodno evropske države bivše Sovjetske zveze, s kultom osebnosti Aleksandra Lukašenka. Ali ga lahko označimo kot totalitarizem ali pa temu le ni tako?

Da bi bolje razumeli vse to, pa se je seveda najprej treba vprašati, kako sploh pride do totalitarizmov, kaj jih drži skupaj in kako se ohranjajo. Zato bom pisal tudi o njihovi zgodovini, kako so različne oblike totalitarnih sistemov nastale, kdaj, kakšna je bila njihova ideologija in kako se je vse to izražalo na področju znanosti in raziskovanja. V kolikšni meri je na primer znanost pripomogla tudi k samemu uveljavljanju sistema ali ideologij ter obratno, kako ideologija vpliva na potek znanstvenega raziskovanja in seveda na samo področje znanosti.

Prav tako me tudi zanima, kako je z znanostjo in znanstvenim raziskovanjem v demokratičnih sistemih. Kdo tu diktira znanost in smeri raziskovanja? Ali so res svobodna in neodvisna od politike in družbenega sistema ter družbe same? Kolikšno mero odločanja ima politika v znanosti? Kako poteka raziskovanje v primerjavi s totalitarnimi sistemi?

3. HIPOTEZE

V nalogi se bom torej osredotočil na različne totalitarne sisteme v praksi ter njihovo povezavo z znanostjo in raziskavami, torej kako različne politike vplivajo na samo raziskovanje ter kje se kažejo negativni vplivi le- tega. Kako je znanost omejena in kaj je celo prepovedano raziskovati? Do kod sežeta morala in etika v znanosti v takih sistemih in kako se jo upošteva? Katere smeri se raziskujejo v znanosti? Ali se vplivi na znanost v različnih totalitarnih sistemih razlikujejo in v kakšni meri? Kako dolgo se sploh lahko obdrži taka oblika vladavine? Je odvisna le od vodje, torej kulta osebnosti, in umre s smrtjo voditelja?

V nalogi nameravam dokazati ali pa ovreči naslednje hipoteze:

H1: V totalitarnih sistemih država diktira smer znanosti in raziskovanja in prenaša svojo ideologijo tudi v znanost, kar ruši objektivnost v znanosti, včasih pa tudi moralna in etična načela.

H2: Totalitarizmi negativno vplivajo na znanost ter znanstveno raziskovanje, saj jo omejujejo in usmerjajo k samopotrjevanju totalitarizma, kot najboljšega možnega političnega sistema.

H3: Totalitarizem kot politični sistem je lahko samo prehodno obdobje. Zgodovinske izkušnje kažejo, da ne more trajati dalj časa.

H4: Različne oblike totalitarizmov podpirajo ter razvijajo podobna področja znanosti.

Pri prvi hipotezi imam v mislih seveda direktne vplive totalitarizmov, ideologij ali posameznih vodij na vsa področja znanosti. Država je po mojem mnenju tu tista, ki diktira, kaj se bo raziskovalo, katera znanstvena dela bodo potem objavljena ter priznana v znanstveni skupnosti. Ali bodo tista, ki bi na primer bila v nasprotju z ideologijo sistema? Ali lahko pričakujemo objektivno raziskovanje znanstvenika, ki globoko verjame v neko ideologijo ali pa obratno.

Druga hipoteza se navezuje na prvo, vendar sem tu želel poudariti še bolj poglobljen vpliv na znanost samo, torej to, da znanost deluje v totalitarizmih kot podporni steber sistema samega ter ga povzdiguje nad vse druge sisteme. S tem pa je znanost potem omejena in pristranska. Področja ji določajo politiki in ne znanstveniki, čemur sledi pomanjkanje znanstvene svobode ter vprašanje objektivnosti raziskovanja.

Tretja hipoteza trdi, da totalitarizmi, kot kažejo zgodovinske izkušnje, ne morejo obstati dalj časa. Ali se konča totalitarizem z izgubo karizmatičnega voditelja ali pride do

revolucije, menjave sistema? Torej, ali je dolžina vladavine omejena z življenjem diktatorja ali pa lahko traja še dlje? To nameravam raziskati na različnih primerih totalitarnih sistemov in jih primerjati med sabo.

Pri četrti hipotezi sem se osredotočil na smeri v znanosti. S tem imam na primer v mislih to, da vse oblike totalitarizmov podpirajo znanosti, ki so njim samim v prid. Torej če obstajajo podobnosti med totalitarizmi in njihovimi značilnostmi, potem se to lahko prenese tudi v znanost. Če pogledamo, da totalitarizmi »živijo« na terorju in si s tem krepijo svojo moč, potem lahko sklepamo, da vsi totalitarizmi pospešeno razvijajo vojaško opremo in druga sredstva za ustrahovanje. Prav tako menim, da imajo totalitarizmi podobnost v svojem ekspanzionizmu, torej podrejanju drugih sistemov in držav, ki ne mislijo tako kot oni (Bergen 1998). Več o tem v nadaljevanju, ko bom govoril o značilnostih in karakteristikah totalitarizmov.

4. TOTALITARNI REŽIMI

Naj začnem z opredelitvijo pojma totalitarizem. Kaj je pravzaprav totalitarizem? Beseda totalitarizem ima predvsem dva glavna pomena, in sicer:

- absolutna moč, še posebej, ko se izvaja nepravilno ali okrutno (npr. avtokracija, despotizem, diktatura, tiranija) (Internet 1)
- politična doktrina, ki zagovarja princip absolutne prevlade nad posameznikom in družbo (npr. absolutizem, avtoritarizem, despotizem, diktatura) (Internet 1).

Totalitarizem je moderna avtokratična vladavina, pri kateri je država prisotna in nadzira vse sloje družbe, tudi vsakodnevna življenja posameznikov, državljanov. Totalitarna oblast išče kontrolo, ne samo nad ekonomskimi, temveč tudi političnimi zadevami in vrednotami ter verovanji državljanov. S tem pa briše meje med državo in družbo samo. Dolžnost državljanov do države tako postane prva dolžnost, s končnim ciljem zamenjave sedanje, obstoječe družbe s perfektno, idealistično družbo, po vzoru ideologije, ki ji sledi (Internet 1) oziroma, če citiram Hanno Arendt: »Kjer koli totalitarizem pride na oblast, razvije nove politične institucije in uniči vse družbene, legalne in politične tradicije te države. Totalitaristične vlade vedno spreminjajo razrede v mase ljudi, ki sledijo njihovi ideologiji« (Arendt 1962: 460).

Totalitarizem je torej oblika vladavine, ki si podreja vse aspekte posameznikovega življenja avtoriteti države s karizmatičnim vodjem, ki ima največjo avtoriteto v tej državi. Sam termin totalitarizem se pojavi leta 1920 z Benitom Musolinijem (Friedrich 1954: 129),

čepprav so tudi prej že obstajali totalitarizmi po svetu, kot naprimer Quinova dinastija na Kitajskem. Sam pojem se razlikuje od diktature in avtoritarizma po tem, da nadomešča vse politične institucije ter stare pravne ter socialne tradicije z novimi in tako zadovoljuje potrebe države, ki so običajno zelo specificirane in usmerjene. Pravno gledano daje pravico legalizaciji organiziranega nasilja oziroma terorja. Policije ne omejujejo več zakoni in pravila. Sledenje ciljem države postane edini ideološki temelj, kateremu se vsi podrejajo ter ga izvršujejo, čeprav ta cilj nikoli ne more biti dosežen. O tem piše tudi Hannah Arendt v svoji že omenjeni knjigi Izvori totalitarizmov (1951). Brezbogojno sledenje državi pa se zagotovi z uporabo totalnega terorja. »Totalni teror je esenca totalitarističnih vlad. Tu je za to, da pripomore silam narave ali zgodovine pospešiti njihovo delovanje. To delovanje pa se obnaša po svojih zakonih. Njihove sile so močnejše kot pa delovanje ali volja ljudi« (Arendt 1962: 466).

Seveda pa imajo različni totalitarni režimi prav tako različne ideološke cilje. Sistemi, ki bi jih označili kot totalitarni, so na primer: Sovjetska zveza pod vladavino Stalina, nacistična Nemčija, Ljudska republika Kitajska pod vladavino Maa. Ideologiji Sovjetske zveze ter Kitajske sta se opirali na ustanovitev brezrazredne družbe, ki bi pripeljala do najboljšega družbenega sistema, medtem ko je bila ideologija nacistične Nemčije ustanoviti superiornost t.i. arijske rase (Internet 1).

Poglejmo še vsako obliko totalitarizmov posebej, da bi potem lažje razumeli sisteme, ki so se pojavili v Evropi in drugod, kot so nacizem, komunizem, fašizem ter druge diktature, avtokracije i.t.d. Govorimo o naslednjih tipih totalitarizmov:

1. »Avtokracija: imenujemo jo lahko tudi samovlada oz. samodržstvo« (Internet 2);« to je oblika vladavine, kjer oblast pripada samo eni osebi, praviloma povezana z nasiljem in neomejeno samovoljo. V takšni ureditvi ljudje ne morejo vplivati na delovanje državne organizacije, je ne morejo nadzirati in uveljavljati njene odgovornosti« (Wikipedia).

2. »Despotizem: iz katerega izvira despotovina oz. despotija, kar pomeni država, ki ji vlada despot« (Internet 3). »Ta despot vlada s popolno oblastjo« (Wikipedia 2).

3. »Diktatura: je samovoljna in nasilna oblika vladavine, ki je ne omejujejo nobeni zakoni in se opira predvsem na silo« (Wikipedia 3).

4. »Tiranija: beseda izvira iz latinske besede *tyrannis* oz. grške *tyrannos* in pomeni absolutno moč v državi. Vlada ji en človek – tiran. V antični Grčiji so to bili ponavadi aristokrati, ki so prišli na oblast tako, da so si pridobili podporo revnih, ki so bili potem v zameno rešeni suženjstva ter so dobili še zemljo za obdelovanje v zakup« (Wikipedia 4).

V modernem svetu pa nekateri marksistični in socialistični misleci pravijo, med njimi tudi Noam Chomski, da je moderni kapitalizem le oblika institucionalizirane tiranije, saj si majhen kapitalistični razred deli kontrolo svetovne ekonomije, ki je potem zlorabljena proti delavskemu razredu (Wikipedia 4).

5. »Absolutizem: je oblika neomejenega vladanja, kjer podrejeni nimajo volilne pravice, vladar pa ni pravno ali ustavno omejen« (Wikipedia 5). »Prav tako se totalitarizem največkrat enači z absolutizmom, saj je tu režim brez strank ali izvoljenih zastopnikov teles« (Friedrich 1954: 121).

6. »Avtoritarizem: samovoljen politični sistem« (Internet 2). »Je naslednja, bolj demokratična ureditev totalitarizma. Tu ima človek svobodo "za", pod pogojem, da nikoli ne napada državnega režima« (Internet 4).

Da bi bolje razumeli totalitarizme ter njihove številne oblike in manifestacije, si moramo ogledati še karakteristike, saj lahko tako potem določimo totalitarnost oziroma netotalitarnost nekega političnega sistema.

4.1 KARAKTERISTIKE TOTALITARIZMOV

Čeprav se totalitarizmi od države do države lahko razlikujejo po svojih ideoloških idejah, pa imajo vendar nekaj skupnih karakteristik, pri čemer sta najpomembnejši naslednji dve:

1. Obstoj ideologije, ki zajema vse aspekte življenja ter pokaže kako priti do tistega končnega cilja.
2. Pot do te ideologije je možna le preko ene večinske politične stranke, preko katere se ljudje politično in ideološko mobilizirajo ter s tem aktivno služijo državi in seveda s tem tudi ideji, ki jo hočejo doseči.

Stranko ponavadi vodi diktator, tipična je tudi visoka participacija ljudi v politiki, volilna udeležba je skoraj obvezna. Vodstvo politične stranke ima in ohranja monopol čez cel državni sistem, ki vključuje policijo, vojsko, medije in komunikacije, ekonomske ter izobraževalne sisteme. Upad moči stranke je sistematično represiran s teroriziranjem ljudi ter z obstojem tajne policije. Razne avtokracije so mnoga leta poskušale izvajati kontrolo nad življenjem njihovih subjektov z vsemi sredstvi, ki so jim bila na voljo, vključno z uporabo tajne policije ter vojaške sile. Vendar so vlade šele z moderno tehnologijo pridobile sredstva kontrole nad celotno družbo. S tem torej vidimo, da je sam totalitarizem modernejši fenomen (Internet 1). »Totalitarna gibanja uveljavljajo svojo moč, izvajati želijo kontrolo ter ukazovati

vsemu. Svet se zoža in samo totalitarna moč in njene aktivnosti postanejo pomembne« (Friedrich 1954: 125).

Pomembna karakteristika je tudi ta, da totalitarizem sloni in se ohranja s pomočjo terorja ali celo totalnega terorja. »Teror v totalitarnih vladah ni le sredstvo za zatiranje opozicije, pač pa postane kasneje neodvisen ter totalen, ko mu noben več ne stoji na poti. Teror je torej esenca totalitarne dominacije« (Arendt 1962: 464). Opravičevanje uporabe terorja je v tem, da poskuša stabilizirati ljudi z osvoboditvijo naravnih oz. zgodovinskih sil. »Tako tudi krivda in nedolžnost postaneta brezpredmetni, saj je kriv tisti, ki stoji na poti naravnega ali pa historičnega procesa« (Arendt 1962: 465). Teror tako postane sam sodnik v svojem sodišču. Vsi so nedolžni, saj tisti ljudje, ki so bili ubiti, niso naredili nič proti sistemu, morilci pa zato, ker niso zares morili, pač pa le izvedli smrtno kazen, ki jo je naročilo neko višje sodišče. Trdijo, da ta zakon, kateremu se podrejajo, izvira iz nadčloveških sil, kot sta narava in zgodovina (Arendt 1962: 456).

Totalitarne vlade se razvijejo iz enostrankarskih sistemov in njihova zunanja politika je usmerjena k prevladi sveta (Arendt 1962: 460-461). Na nek način torej hočejo urediti svet po zgledu ideologije, ki jo propagirajo.

Glede same uporabe pojma totalitarizem, se je po šestdesetem letu dvajsetega stoletja med političnimi raziskovalci in analitiki, uporaba popularnosti koncepta totalitarizma zmanjševala. To lahko pripišemo zmanjšanju centralizacije v Sovjetski zvezi po smrti Stalina ter raznimi improvizacijami raziskovanj nacizma kot takega. V bistvu imata konstitucionalna demokracija in totalitarizem, kot oblike moderne države, kar nekaj skupnega. V obeh imajo tisti na oblasti monopol nad uporabo državne vojaške moči ter v nekaterih oblikah tudi nad množičnimi mediji, s tem pa lahko zmanjšujejo izgubo moči, še posebej v kriznih situacijah, kar se dogaja pogosto tudi v demokraciji. Enopartijski sistemi so prisotni tudi v nekaterih netotalitarističnih državah, kot tudi državno kontrolirane ekonomije ali pa diktatorji (Internet 1).

Vzroke, ki so privedli do totalitarizmov, lahko iščemo na različnih področjih. Vendar pa se moramo zavedati, da ni le enega vzroka, ki je privedel do vzpona totalitarnih tendenc v Evropi. Teoretične korenine lahko najdemo v kolektivističnih političnih teorijah Platona, Jean Jacques Rousseaua ter Karla Marxa. Vendar je pojav totalitarističnih oblik vladavine verjetno bolj rezultat specifičnih zgodovinskih sil, na primer kaosa, ki je sledil prvi svetovni vojni. Ta je dovoljeval ter spodbujal ustanovitev totalitarnih režimov v Rusiji, Italiji ter Nemčiji, medtem ko so sofisticirana moderna orožja ter mediji pripomogli k podaljševanju ter konsolidaciji njihove moči (Internet 1).

Torej totalitarizem je fenomen dvajsetega stoletja. Prejšnjim oblikam, kot so despotizmi ter avtokracije, je manjkala tehnična podpora kontrole nad vsemi aspekti življenja. Termin totalitarizem uporabljamo za označevanje tako fašističnih, kot tudi veliko oblik komunističnih sistemov (Internet 1).

Kot trdi Popper v svoji knjigi *Open Society and Its Enemies*, lahko izvore totalitarizmov iščemo tudi v naturalistični formuli: »Nazaj k naravi!« (Popper 1963: 86). Tu imamo v mislih vrnitev v originalno stanje naših prednikov, torej primitivno stanje, ki izvira iz narave in je torej stabilno. »Nazaj k plemenski patriarhiji, k naravnemu razrednemu vladanju modrih nad ignorantsko množico« (Popper 1963: 86). Že Platon je opisal elemente političnega programa na podlagi historicizma. Ti osnovni elementi pa so:

- Stroga delitev razredov; torej vladajoči razred, sestavljen iz vodje črede in psov čuvajev, mora biti strogo ločen od človeške živine.
- Identifikacija države z vladajočim razredom; torej z ekskluzivnim zanimanjem za ta razred in enotnost, posebna pravila vzreje tega razreda in strog nadzor ter kolektivizacija zanimanj njegovih članov.
- Vladujoči razred ima monopol nad vojsko ter njenim usposabljanjem ter pravico, da lahko nosijo orožje in so deležni kakršnekoli edukacije, vendar so izključeni iz vseh ekonomskih aktivnosti, kot so služenje denarja.
- Obstajati mora cenzura nad vsemi intelektualnimi aktivnostmi vladujočega razreda ter kontinuirana propaganda, ki jih oblikuje in unificira njihove misli. Vse inovacije v edukaciji, legislaciji ter religiji so prepovedane in potlačene.
- Država mora biti samozadostna. Njen cilj mora biti ekonomska avtarhija, saj bi bili drugače voditelji odvisni od trgovcev, kar bi zmanjšalo njihovo moč ali pa bi celo sami postali trgovci, kar bi zmanjšalo stabilnost države.

Ta program bi lahko torej opisali kot totalitarističen, ki ima vsekakor korenine v historicizmu in historicistični sociologiji (Popper 1963: 86-87).

Raziskave političnih znanstvenikov med hladno vojno, kot sta na primer Carl Friedrich ter Zbigniew Brzezinski, so predvsem odgovorne za razširjeno uporabo termina totalitarizem v univerzah za družbene vede ter pri profesionalnem raziskovanju za označevanje vladavin Sovjetske zveze pod Stalinom ter fašističnih režimov (Friedrich 1954). Elementi, ki naj bi determinirali totalitarni sistem kot organsko tvorbo, so po mnenju teh dveh znanstvenikov naslednji:

- ideologija, ki je jedro vsega,
- le ena masovna politična stranka, katero ponavadi vodi diktator,

- sistem terorja (ustrahovanja) državljanov,
- monopol na področju medijev in komunikacij,
- fizična moč države nad državljani,
- smer ter kontrola nad ekonomijo, dosežena z državnim planiranjem (Friedrich 1954: 52-53).

Vsi ti režimi imajo skupne začetke, in sicer nastanejo iz kaosa po prvi svetovni vojni v Italiji, Nemčiji in Rusiji (Internet 1).

»Torej, če bi hoteli doseči perfektno totalitarno oblast, bi morali vsi ljudje postati en človek, kar pomeni, da bi mislili in delovali enako in kjer bi imeli le en cilj, to je pospešiti delovanje narave ali zgodovine« (Arendt 1962: 467).

Če se še malo posvetim ideologiji, je le- ta dosegla svoj vrh in učinkovitost v času Hitlerja in pa Stalina. Ideologije so znane predvsem po njihovem znanstvenem karakterju, saj združujejo znanstven pristop s filozofsko relevantnostjo ter se pretvarjajo, da je to znanstvena filozofija. »Beseda ideologija namiguje tudi na to, da ideja lahko postane fizična stvar v znanosti, kot so na primer živali stvar zoologije« (Arendt 1962: 468-469). Ideologija pa je pravzaprav le logika ideje. Njen predmet je zgodovina, v kateri se potem ta ideja uporabi. Ima pa tudi moč transformacije realnosti (Arendt 1962: 471). »In tega so se zavedali tudi diktatorji, ki so jih s pridom uporabljali z namenom spremeniti ideologije v orožja, s katerimi bi lahko njihove subjekte prisilili v korak s terorjem« (Arendt 1962: 471). To je na primer izrabil Hitler z darom za hladnourno razlaganje svojih idej in upravičevanje arijske rase kot nadrase ter vojno, ki je kasneje sledila, saj totalitarizmi težijo po dominaciji sveta.

4.2 KRITIKE KONCEPTA TOTALITARIZMA

Znanstveniki v družbenih vedah so kritizirali pristop Friedricha in Brzezinskija, saj so trdili, da je bil sovjetski sistem tako političen, kot tudi družbeni konstrukt in je bil boljše razumljen med interesnimi skupinami, vladajočimi elitami ali celo v razrednih oblikah (kot nomenklatura – sredstvo za nov vladajoči razred).

Te kritike so kazale na obstoj ljudske podpore režimu ter razširjeni disperziji moči, vsaj kar se tiče implementaciji politik med sektorskimi ter regionalnimi avtoritetami. Za tiste, ki so sledili temu pluralističnemu pristopu, je to bil dokaz sposobnosti režima, prilagoditi se novim zahtevam. Toda zagovorniki totalitarnega modela so trdili, da ker sistema ni preživel, kaže na to, da se ni mogel prilagoditi

ter da je populistična participacija bila le formalnost. Niso se mogli niti zmeniti, kdaj naj bi Sovjetska zveza prenehala biti totalitarna.

Politični analitik Juan Linz postavi v ospredje pojem post-totalitarizma. Linz ter še nekateri drugi znanstveniki, med njimi tudi Alfred Stepan, trdijo, da je Sovjetska zveza po Stalinovi smrti vstopila v novo ero, saj je prišlo do opustitve množičnega terorja.

Diskusija o post-totalitarizmu se je potem še nadaljevala v raznih debatah primerjalnih politologov predvsem o reformah ter obstojnosti sovjetskega sistema.

Z razpadom sovjetskega sistema v poznih osemdesetih ter zgodnjih devetdesetih letih dvajsetega stoletja so nasprotniki koncepta trdili, da je transformacija Sovjetske zveze pod Mihailom Gorbačovom ter kasnejši celoten ter hiter propad Sovjetske zveze pokazal, da ima totalitren sistem le malo vrednosti za raziskovalce, saj ne more obstati. Nekaj desetletij prej, na primer leta 1957, je Bertram Wolfe trdil, da v Sovjetski zvezi ni možna sprememba družbe, saj ima trden ter trajen politični sistem, ki dominira nad celotno družbo, ki je bila totalno fragmentirana oziroma atomizirana in kot taka bo tudi ostala dlje časa.

Prav tako je veliko klasičnih teorij totalitarizma odvrčalo možnost takšnih sprememb. Vendar so potem kasnejši teoretiki, ne le priznavali možnost spremembe, ampak so jo celo spodbujali in pozdravljali. Katerikoli namigi znanstvenikov, ki so podpirali tezo trajajoče stabilnosti sistemov in držav, označenih kot totalitarne, so s padcem Sovjetske zveze bili diskreditirani (Internet 1).

4.3 POLITIČNA RABA POJMA TOTALITARIZMA

Medtem ko se je pomen pojma v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja začel zmanjševati med mnogimi sovjetskimi političnimi znanstveniki, so ga ostali uporabljali kot tipologijo, ki ni le uporabna za klasifikatorne namene, temveč tudi za usmerjanje uradne politike. Leta 1978 je Jeane Kirkpatrick v eseju z naslovom »Diktature ter dvojni standardi« trdila, da je možno najti številne politične implikacije, če razlikujemo med pojmom totalitaren ter avtoritaren režim.

Po njenem mnenju se avtoritarni sistemi primarno zanimajo za svoje lastno preživetje ter kot taki dopuščajo različne stopnje avtonomije, gleda na elemente v civilni družbi, cerkvenih institucijah, sodiščih ter medijih.

Na drugi strani pa so totalitarizmi, ki ne dopuščajo nobene individualne ali institucionalne avtonomije. Tu prevladuje državna, vse zajemajoča ideologija, v vseh plasteh družbe. Zato naj bi politika Združenih držav Amerike morala razlikovati med tema dvema

pojmomoma ter podpirati, četudi začasno, avtoritarne vlade, z namenom bojevati se proti totalitarnim gibanjem ter s tem podpirati interese Združenih držav Amerike. Vpliv Kirkpatrickove je bil še posebej viden, ko je bila zunanje politični svetovalec ter ambasador v Združenih narodih. Med Reganovo administracijo so njene ideje uporabljali v zunanji politiki z implementacijo »Kirkpatrickove doktrine« (Internet 1).

Politika dvajsetega stoletja, kateri so dominirali vzponi totalitarističnih gibanj, si zasluži opis politike organizirane norosti. In to ne samo v smislu množičnih pobojev, pač pa tudi kot »poskusa človeške zgodovine ustvariti popolno kontrolo nad notranjim kot tudi zunanjim pogojevanjem človeškega bitja samega« (Brzezinski 1993: xii). »Ponesrečen poskus ustvarjanja utopij, torej nebes na zemlji, na bazi dogmatičnih dizajnov dobesedno kozmičnih razsežnosti, so preprečila racionalna ter idealistična dogajanja, ki so se zgodila že pred več kot dvesto leti s francosko revolucijo« (Brzezinski 1993: xii).

5. KULT OSEBNOSTI

V totalitarizmih imamo ponavadi eno osebo, ki uteleša ideologijo in je vodja države, ponavadi diktator, ki ima veliko moč in oblast v državi. Odgovor, kako do te moči pride in jo vzdržuje, pa lahko najdemo v kultu osebnosti. Kult osebnosti je zelo pomemben pri totalitarizmih, saj je eden od načinov ohranjanja popolne oblasti v državi. Je glorifikacija voditelja in ideologije same. Kot sem pa že v prejšnjem poglavju dejal, je ideologija pomemben faktor v totalitarni državi, ali kot je Friedrich dejal: »Uradna ideologija je sestavljena iz uradnega telesa doktrine, ki prekriva vse vitalne aspekte človekovega obstoja, katerim se vsi, ki živijo v tisti družbi, podrejujejo, vsaj pasivno. Ta ideologija pa je karakteristično fokusirana in strmi k popolni končni družbi vsega človeštva« (Friedrich 1954: 52).

Kult osebnosti je politična institucija, pri kateri vodja države uporablja množične medije z namenom ustanoviti veliko podobo voditelja, katerega ljudje častijo in hvalijo. Ta termin se pa tudi uporablja pri tistih voditeljih, ki niso uporabljali teh metod za časa svojega življenja, temveč so jih kasnejše vlade ovekovečile v množičnih medijih (Wikipedia 11).

Kult osebnosti se razlikuje od splošnega čaščenja herojev v tem, da je specifično zgrajen okoli političnih vodij, čeprav se ga uporablja tudi kot analogijo pri občudovanju ter popularnosti nepolitičnih vodij.

Skozi zgodovino je bilo veliko političnih vodij, ki so postali kult osebnosti. V predmoderni dobi so bili absolutistični monarhi dominantna oblika oblasti. Imeli so od boga

dano pravico vladanja ali pa so bili celo smatrani kot bogovi sami. Kitajski imperij, antični Egipt, Rimski imperij so sistemi, v katerih so vladarje enačili z bogovi na zemlji in so tako imeli neomejeno moč vladanja, torej status »boga« (Wikipedia 11).

Z začetkom rojevanja demokratičnih idej v Evropi v 18. in 19. stoletju je postajalo monarhom vse težje ohranjati absolutno »božansko« moč v državah. Vendar so lahko z razvojem fotografije, snemanjem zvoka, filmov ter masovne produkcije, kot tudi z javno izobrazbo in tehnikami komercialnega oglaševanja politični vodje uspostavljali svojo pozitivno podobo tako, kot še nikoli prej. In prav pod temi pogoji so v 20. stoletju zavladali najbolj znani kulti osebnosti in se obdržali na oblasti (Wikipedia 11).

Kritike kulta osebnosti se največkrat osredotočajo na režim Adolfa Hitlerja, Josipa Stalina, Mao Zedonga, Kim Il-Sunga ter njegovega sina in tudi Kim Jong Ilja. Na vrhuncu njihovega vladanja so bili in so v primeru Kim Jong Ila tudi oni videni kot pravični, od boga dani ter nezmotljivi vladarji. Njihove slike ter portreti so bili obešeni v vsakem domu ali javni ustanovi. Veliko umetnikov in poetov je bilo primoranih delati in ustvarjati dela, ki so povečevala določenega vladarja. Karl Marks kritizira komunistične sisteme raznih komunističnih držav, saj so se v njih pojavili kulti posameznikov. Na to kritiko se je kasneje, leta 1956, skliceval tudi Nikita Hruščov, v svojem »skrivnem govoru« na 20. strankarskem kongresu. Trdil je, da je kult Stalina dosegel preveliko individualno podobo ter da so bile uporabljene vse metode za glorifikacijo Stalina samega. Tu se je skliceval na knjigo, posvečeno Stalinu »Kratka biografija«, objavljeno leta 1948, v kateri se Stalin samopovečuje. Je primer kako narediti iz človeka boga, v nezmotljivo sago, najboljšega vodjo, največjega stratega vsega časa ter vseh narodov. (Wikipedia 11).

Najbolj znan fiktivni kult osebnosti je verjetno tisti lik »Velikega brata« v romanu Georga Orwella z naslovom »1984«. Najverjetneje ta lik ni bil oblikovan po Earlu Kitchenerju, temveč Stalinu.

Poglejmo še primera Kim Il-Sunga in Kim Jong-ilja, prejšnjega ter zdajšnjega voditelja Severne Koreje. Novinar, ki je obiskal to državo leta 1979, trdi, da skoraj vsa glasba, umetnost ter skulpture, povečujejo voditelja Kim Il-Sunga, katerega kult osebnosti se je potem razširil na njegovega sina Kim Jong-ilja, ki so ga tudi opisovali kot »super človeka«. Kim Il-Sung je to zavračal ter trdil, da ni zgradil kulta okoli sebe ter da ne vodi politike kulta osebnosti. Vendar so potem Američani dokazali, da se morajo otroci v šoli učiti zahvale Kim Il-Sungu za blagoslove ter da je to del kulta (Wikipedia 11).

V nadaljevanju se bom osredotočil na tiste voditelje in sisteme, katerih politične ter znanstvene sisteme nameravam raziskati, saj lahko z boljšim razumevanjem voditeljev razumemo tudi njihove akcije ter politike, ki so jih diktirali na raznih področjih.

V nadaljevanju se nameravam osredotočiti na sisteme, opisati njihove vodje ter razvoj znanosti v njih, predvsem v nacizmu ter stalinizmu, ki sta tipična predstavnika totalitarizmov in predstavljata tudi najhujšo formo le-teh, jih primerjati med seboj, iskati razlike in podobnosti ter s tem dokazati ali ovreči moje hipoteze. Osredotočil se bom na znanost in njeno delovanje, oblikovanje in razvoj pod totalitarističnimi sistemi. Prikazal bom tudi povezanost med politiko in znanostjo ter s tem vpliv totalitarizmov na znanost oziroma implementacijo političnih idej v znanosti.

6. POVEZAVA MED ZNANOSTJO IN POLITIKO V POZNEM 20. STOLETJU VSE DO DANES

Znanost in politika sta bili včasih videni kot popolnoma različni sferi. Leta 1917 sociolog Max Weber predava o znanosti kot o sferi, ki strmi k tehnološki dovršenosti, k demistificiranju ter racionalnosti. Čez dve leti, ko je govoril o politiki, jo je prav tako označil za sfero, ki izvaja moč in oblast ter jo tvorijo strast ali celo nasilje. Medtem ko znanstvenik išče samorefleksijo, iz katere se poraja možnost kontole nad objekti ter prav tako človeškim obnašanjem, se politik disciplinira z delovanjem. Postati mora vodja ali pa celo heroj. Znanstveni karakter izhaja iz narave, saj zvezde nimajo sentimentov ter atomi ne želja, na katere bi moral znanstvenik računati. Opazovanje je tako objektivno (Anderson 1992: 182-197).

Po letu 1990 ostajata znanost in politika še vedno dve sferi in dva različna poklica, vendar se je spremenil pogled na filozofske predpostavke, ki so dovolile Webbru narediti tako radikalno razčlenitev. Medtem ko prva svetovna vojna ni imela velikega vpliva na dojetje znanosti kot apolitično ter nevtralnno, je druga svetovna vojna ter kasneje tudi hladna vojna privedla do kognitivne revolucije ter razmišljanja o znanosti v odnosu do moči. »Dvajseto stoletje je stoletje dramatičnih sprememb na področju družbene organizacije znanosti« (Mali 2002: 59). Moč pa se prav tako prekriva s politiko. Zgodile so se spremembe v produkciji znanstvenega vedenja in s tem povezani drugačni vzorci znanstvene komunikacije. Sodobna znanost in tehnologija je bila tako odgovorna za hitre družbene spremembe, ki so bile vidne predvsem v okvirih procesov družbene produkcije ter aplikacije znanstvenega vedenja. Tako

da tu lahko govorimo o procesu industrializacije znanosti, saj pride do množične uporabe rezultatov znanosti po drugi svetovni vojni (Mali 2002: 59). Po letu 1960 so ZDA ustanovile time znanstvenikov in inženirjev, da bi ugotovili, kakšni so teoretični in praktični prispevki znanosti in tehnologije v razvoju večine vojaških sistemov ter orožja po drugi svetovni vojni. Ugotovili so, da je predvsem tehnologija bila tista, ki je inovativno prispevala k razvoju. Hladna vojna je tako oblikovala predvsem ameriško in »zahodno« znanost na načine, ki jih šele začnemo razumeti (Jacob 1992: 2-5). S projektom »Manhattan« in izdelavo jedrske bombe se je torej začelo obdobje »velike znanosti«. »Pri projektu Manhattan pa ni prišlo samo do povezovanja političnih, vojaških in znanstvenih interesov, temveč tudi do vzajemne prepletenosti znanstvenega razvoja in razvoja visokih tehnologij, do izredno kompleksnih oblik organiziranosti znanstvenega dela, do nepredstavljivo vrtoglavih stroškov financiranja raziskovalnega dela s strani države« (Mali 2002: 60). Atomska bomba je bila kasneje uporabljena v vojni za množično ubijanje in je celo odločila izid vojne, tako da ni naključje, da so prvo svetovno vojno označevali za vojno kemikov in drugo kot vojno fizikov (Mali 2002: 60). In prav to, kot bomo kasneje videli v nadaljevanju, je lahko tudi eden od razlogov da so nacisti izgubili vojno, saj se niso posvečali dovolj fiziki, ko so odstranili znanstvenike, ki niso bili po godu njihovi ideologiji.

Spremembe v znanosti so se torej pojavljale na različnih področjih, predvsem pa v informacijski in organizacijski strukturi znanosti. Prihaja do problema, da večina na novo ustvarjenega znanja, ponikne v »črno luknjo«, torej to pomeni, da večji del publiciranih del nikoli ni citiran ali uporabljen. V dvajsetem stoletju se je tudi močno spremenila družbena profesija znanosti. Znanstvenik mora danes vedno bolj nastopati kot menedžer oziroma podjetnik, tako da njegov uspeh ni odvisen le od njegove nadarjenosti ali kreativnosti, pač pa tudi od menedžerskih sposobnosti. V dvajsetem stoletju pa smo prav tako začeli obravnavati znanost in tehniko, kot nekaj kar vedno sodi skupaj. Vedno bolj se začne v ospredje postavljati zahteva po praktični uporabi znanosti. Glede financ ne sodeluje več samo država, temveč tudi industrija pri financiranju raznih projektov. Tako da pride v znanosti do premika od tradicionalnega akademskega mišljenja k modernemu podjetniškemu, znanstvenemu mišljenju (Mali 2002: 61-65).

»Sodobni razvoj znanstveno-tehnološko-ekonomskega kompleksa ne ukinja samo tradicionalnih meja med zasebnim in javnim raziskovanjem in razvojem, med temeljno in aplikativno znanostjo, med različnimi stopnjami v transferu znanja, temveč vodi tudi k večji odgovornosti države (državnih institucij) za oblikovanje ustreznih raziskovalnih in razvojnih politik« (Mali 2002: 64). Tako obstajajo tri tipična obdobja v demokratičnih družbah, v drugi

polovici 20. stoletja, ki opredeljujejo razmerje države do znanosti. Prvo je obdobje razmeroma velike podpore znanosti in majhnega vmešavanja vladnih politik v znanost. Drugo je obdobje državne podpore znanosti v funkciji podpore drugih družbenih politik. Tretje pa je obdobje inovacijske politike. V vsakem obdobju pa prihaja do redefinicije nekaterih ključnih načel obnašanja držav in vlad do znanosti (Mali 2002: 64-66).

Danes vidimo znanost kot človeški artefakt, sposoben biti globoko povezan s politiko kakor tudi z družbenimi interesi. To se kaže predvsem v vlogi politike v znanosti, saj politika usmerja ter postavlja zakone, na primer pri genskem inženiringu. Obstaja skepsa, ali je lahko znanost brez vrednosti ter kje so njene meje, če sploh obstajajo. Jezik in moč znanosti sta vpeta v cilje ter interese moderne države. Še posebej, če politika vsebuje obljube izboljšav v prihodnosti, odpravo bolezni, ekonomsko prosperiteto s pomočjo tehnologije, potem lahko vidimo, kako daleč v politiki sega roka znanosti. Živimo v dobi »velike znanosti«, kjer je 75% financiranja znanosti iz države, torej politike. Tu se torej pojavlja skepticizem o nevtralnosti znanosti (Jacob 1992).

Eden prvih znanstvenikov, ki je podvomil v Webrovo ločitev znanosti od politike, je bil poljski bakteriolog Ludwik Fleck. Leta 1935 je dejal, da se lahko družbene vrednote ter politične ideologije inkorporirajo v znanost ter da je »kognitivnost najbolj družbeno pogojena aktivnost človeka, torej je znanje družbena kreacija« (Fleck 1979: 42). Prav tako pa je opozoril, da je lahko naraščajoča moč v znanosti uporabljena v zle namene, saj je bila že na pohodu nacistična znanost. Trdil je, da bi morala biti sociologija mišljenja razvita kot fundamentalna znanost, ki je po vrednosti enaka tisti v matematiki. Vendar znanost pogosto ostaja v svojih akademskih mejah različnih področij in se opira na tradicije, iz katerih izhaja (Fleck 1979).

A določene meje, kje se politika ali preprosto družba konča in znanost začne, še vedno ni, saj se znanost ne opredeljuje samo kot izkustvo narave. Ali kot je Kuhn dejal, ne moremo zreducirati znanost z različnimi filozofskimi ali lingvističnimi prijemi, znanost ostaja družbeni in kulturni fenomen (Jacob 1992: 4-7).

V odnosu med politiko in znanostjo obstaja nov pragmatizem, ki je posledica demokratičnih teorij in praks in le-ta je tudi dokaz reafirmacije norm, povezanih z demokracijo. Jasno ostaja, da je znanost domena civilne družbe, vendar je lahko usmerjena iz raznih političnih interesov, agendami znanstvenikov ali institucij ali pa sponzorjev. Institucija, ki je začela preiskovati povezavo z znanostjo ter ekonomijo ter političnim sistemom je bila Royal Society v Londonu v poznem dvajsetem stoletju, katera je ugotovila, da so razne elite in države uporabljale znanost na različnih področjih in jo ponekod tudi narekovale.

Filozofinja Sandra Harding ugotavlja, da znanost, ki služi človeški vrsti, tako še vedno ostaja nedosežen cilj. Zagovarja, da so naše vrednote tiste, ki bi morale oblikovati razumevanje filozofskih problemov z odgovori v znanosti. Zaveza objektivnosti bi morala vsebovati tako tudi tista prepričanja, ki so del naših vrednot. Tako ostajajo prizadevanja, o katerih je že Francis Bacon sanjal, da bi znanost služila človeštvu in bi se oddaljila od destruktivnih političnih vzvodov. Vendar mora biti prakticiranje znanosti, čeprav jo želimo ločiti od države, včasih le regulirano od države. Država mora biti pozorna, predvsem ko je v igri profit, da ohrani socialno in družbeno odgovornost v znanosti, tu je primer sodobni genski inženiring (Jacob 1992: 7-17).

V znanosti je potrebno biti pozoren tudi na etnocentrizem, saj se je kolonialna znanost Evropejcev ukvarjala na primer tudi s tem, kako okrepiti produktivnost suženjske populacije. Znanstveni koncepti lahko okrepijo veliko nevarnih ali sovražnih političnih ali pa moralnih agend. V esejih Paula Josephsona o sovjetski znanosti in Alana Beyerchna o znanosti pod nacisti se kažejo prav ti nevarni momenti dvajsetega stoletja, ko je bila znanost uokvirjena znotraj ideologije držav oziroma političnega sistema in tudi dobesedno ustvarjena iz njih. In če rečemo, da znanost ne more biti družbeno konstruirana, bi to pomenilo ignorirati ta dva primera. Tu je znanost služila izključno političnim namenom, kar bom tudi v nadaljevanju bolj podrobno opisal. V znanost in njeno preučevanje je torej potrebno uvesti politično ter družbeno dimenzijo. Seveda pa so v znanosti obstajali različni boji in »znanstvene« vojne kdo ima prav, kateri pristop k znanosti je tisti pravi, na primer med logičnimi pozitivisti in družbenimi konstruktivisti ali pa med internalisti ter eksternalisti. Ali kot pravi Mary Hesse; znanost obljublja potencialni razvoj brez vidnih mej (Jacob 1992: 7-17).

Skoraj vsako področje moderne znanosti pokriva ideološke ali pa družbene vsebine. Vsi eseji ter raziskave v zadnjih letih poudarjajo, da znanost ne more biti ločena od družbe ali politike. Vendar, kako nam to znanje pomaga?

V sedemdesetih se je vse bolj uporabljala empirična ter eksperimentalna metoda v znanosti. Tako so znanstveniki odkrili povezave, za katere so prej mislili, da so le nevtralne, kar je zelo blizu eksternalističnim pogledom v znanosti. Kasneje so znanstveniki začeli upoštevati še razne filozofske in lingvistične pristope ter tako prišli do spoznanja, da je znanost družbeni konstrukt. Prišli so do novih spoznanj, kako lahko skepticizem in pa relativizem pripomoreta k iskanju znanja. Moč, ki jo ima znanost, je treba jemati resno in s premislekom, saj je lahko znanost družbeno uokvirjena ali pa dobi politični pomen, ki pa je potem lahko pravi ali pa manj napačen, v smislu, kako potem razumevamo odkritja, do katerih bi prišlo. Važno je, katero znanje je vredno ohraniti in katero vodi do več znanja. Tu

pa ima tudi politika svojo besedo. Z Descartom je dokaz tisto, kar je dovolj, predmet znanja je neasketski. S tem je mogoča institucionalizacija znanosti. Cilj moderne zanosti je tako postmoderna vizija znanosti in ta je razumevanje svoje vloge v ustvarjanju moderne zahodnjaške blaginje, podaljševanje življenjske dobe, večanje industrijske produktivnosti. Vendar je prav ta znanost tudi povzročila veliko trpljenja v drugih delih sveta, in ta znanost še ni odkrila delujočega sistema odprave lakote in revščine po celem svetu. Potrebno pa je investirati v znanje ter tehnološki razvoj, da pride do industrializacije, ki potem privede do izboljšanja življenjskih pogojev. Potrebna je torej demokratizacija znanstvenega znanja, ki bo dostopna vsem ljudem. Politika znanosti bi tako morala biti za ves planet in vse njene prebivalce, skupaj s tehnološkim razvojem. Postati mora globalna ter multikulturna (Jacob 1992: 13-17).

Glede razumevanja demokracije »se ima Zahod za bolj superiornega, ne samo na ekonomski ravni razvoja, temveč tudi v politični zrelosti« (Brzezinski 1993: 217). »Vendar pa ni skupnega globalnega razumevanja, kaj je pravi pomen demokracije, še več, če demokratske prakse, še posebej ekonomski dosežki svobodnega tržnega sistema ne vodijo do demonstrativnega napredka v družbenih pogojih, je samo vprašanje časa preden ti koncepti dobijo negativno konotacijo« (Brzezinski 1993: 216).

V nadaljevanju pa se bom opredelil predvsem na dva primera znanosti, v katerih je leta bila najbolj pod vplivom politike, to sta nacizem in stalinizem, dva totalitarna sistema, ki si jima je uspelo podrediti tudi znanost. K analizi obeh totalitarnih sistemov bom dodal še nekaj razmislekov o ustroju italijanskega fašizma in jugoslovanskega komunizma. Pri teh oblikah sistemov se bom ustavil bolj na ravni analize političnih sistemov in se ne bom ukvarjal toliko z razmerjem politike do znanosti.

7. NACIZEM

Nacionalsocializem ali skrajšano nacizem je vrsta skrajnega totalitarističnega, nacionalističnega in agresivnega fašističnega gibanja, ideologije in političnega sistema. Izraz se uporablja v povezavi z diktatorsko Nemčijo v letih 1933-1945, imenovano tudi Tretji rajh (Das Dritte Reich), ko je bila na oblasti Nacionalsocialistična nemška delavska stranka (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei - NSDAP) pod vodstvom Adolfa Hitlerja. Nacisti trdijo, da je nemški, arijski narod višji od ostalih. V sodobni Nemčiji je nacizem prepovedan, vendar neonacisti, ki se trudijo za njegovo oživitev, še vedno delujejo po Nemčiji in svetu (Wikipedia 12).

7.1 ADOLF HITLER

Nemški diktator in nacistični voditelj avstrijskega rodu se je rodil 20. aprila 1889 v Braunau am Innu pri Linzu, umrl pa 30. aprila 1945 v Berlinu.

O rodu Adofa Hitlerja po očetovi strani je več hipotez. Po eni, ki naj bi bila manj verjetna, je bil njegov ded, Aloisov oče, judovskega rodu. Že možnost, da bi bil Adolf Hitler delno judovskega rodu, mu je v kasnejšem bolestem protijudovstvu morala biti v breme.

Hitler je bil diktator nacistične Nemčije in vodja nacistične stranke. Od leta 1933 do svoje smrti je bil tudi nemški kancler, vodja vlade in države. Bil je nadarjen govorec z nedoumljivim obnašanjem. Smatrajo ga za enega od najpomembnejših vodij v svetovni zgodovini (Bergen 1998).

Vstopil je v Nemško delavsko stranko, ki jo je kmalu preimenoval v Nationalsocialistično nemško delavsko stranko (NSDAP - National socialistiche Deutsche Arbeitpartie). 24. februarja leta 1920 je Hitler prvič govoril zbrani množici in doživel velik uspeh. Kmalu je odkril, da lahko s svojim entuziastičnim govorjenjem vpliva na množice. Znal je spraviti najrazličnejše ljudi na zborovanjih v trans. Imel je hipnotično sposobnost koncentrirane odločnosti, s katero se je vsakič polastil kolektivne podzavesti. Na tak način je ljudi, ki so imeli na začetku popolnoma drugačne nazore in razmišljanja, prepričal in jih pridobil na svojo stran. To Hitlerjevo delovanje na množice je bil dolgo časa edini politični kapital, ki pa je močno vplival tudi nanj. Ugotovil je, da lahko obvladuje množice in to ga je naredilo izredno samozavestnega. Vendar je sčasoma podlegel svojim ideologijam in jim je tako vztrajno verjel, da ni znal več razločevati, kaj od tega je še dobro za Nemčijo in kaj ne.

Zlom Newyorške borze leta 1929 je zelo zamajal že tako krhko gospodarstvo v Nemčiji, kar je Hitler izkoristil v svoj prid. 14. septembra je prišlo do novih volitev, kjer je Hitlerjeva stranka prišla v parlament kot druga najmočnejša stranka (Tal 2004).

30. januarja leta 1933 mu končno uspe postati nemški kancler. Vse politične sovražnike so aretirali in jih kasneje odvedli v koncentracijska taborišča. Tja so kasneje zapirali tudi homoseksualce, pripadnike verskih sekt, potepuhe, delomrzneže, prostozidarje ter Cigane in Jude. Hitler je državno službo očistil političnih nasprotnikov in Judov. Zahteval je sprejetje Zakona za ukinitve gorja ljudi in rajh, s katerim bi v resnici popolnoma onemogočil obstoj demokracije in legaliziral lastno diktaturo. Edini nedotaknjeni ustanovi sta bili Cerkev in armada, ker se je zavedal, da bi bilo njuno maščevanje usodno za njegov režim (Bergen

1998). Združil je vlogo kanclerja in predsednika ter postal vrhovni poveljnik oboroženih sil in državni poglavar, postal je der Führer (Tal 2004).

Leta 1936 se je Hitler skupaj z Benitom Mussolinijem vmešal v špansko vojno. 9. in 10. novembra leta 1938 je prišlo do tako imenovane Kristalne noči, ko so požgali sinagoge, izropali judovska podjetja in 30 tisoč moških poslali v koncentracijska taborišča. Vzrok temu je bil dolgotrajno razhajanje notranje vlade in vrhovnih generalov. Hitler je tako pridobil priložnost, da zamenja določene ljudi v vladi in jih nadomesti z enako mislečimi.

Isto se je seveda dogajalo na vseh ostalih področjih v državi. Politika je prišla na različna mesta, torej tudi v znanost, a več o tem malo kasneje.

Hitler je imel vse več težav z osvojenimi državami, usoden pa je bil napad na Sovjetsko zvezo 22. junija 1941. V odločilni bitki pri Stalingradu 31. januarja 1943 je Nemčija doživela velik poraz, ki je pomenil začetek konca tretjega rajha. 25. aprila 1945 so zavezniki vstopili v Berlin. (Wikipedia 8).

V začetku delovanja niti ni bil tako slab, saj je rešil Nemčijo iz gospodarske krize in odprl nova delovna mesta. Pred začetkom svetovne vojne je bil zelo cenjen med narodom, saj ga je podpiralo več kot 90% ljudi. Kasneje pa je močno podlegel svojim ideologijam, katerim je tako vztrajno verjel, da ni več znal razločevati, kaj od tega je še dobro za Nemčijo in kaj ne (Geary 1995).

Zelo zanimivo se mi pa zdi, da je bil nacistični propagandni stroj, ki je bil za tiste čase izjemno napreden, dosti bolj razvit od ameriškega, recimo. Uporabili so več novih medijev, med drugim tudi televizijo in film (Leni Riefenstahl), ki so uspešno pomagali razviti njegov kult osebnosti (Internet 5).

7.2 ZNANOST V ČASU NACIZMA

Tu se bom predvsem osredotočil na to, kakšen vpliv je imela nacistična politika na znanost ter znanstvenike, kako je bila znanost podrejena ideologiji in kako jo je sama tudi potrjevala kot edino pravo politično možnost. Katere znanstvene institucije in področja so bila pod vplivom nacistov in njihovih idej, kakšni so bili vplivi in kako se je to odražalo na znanosti sami?

Znani matematik David Hilbert je v odgovoru nacistom dejal, da matematika več ne obstaja v Goettingenu, odkar so odstranili vse židovske predavatelje. In to je bil že prvi korak intervencij nacistov v znanosti, odstraniti vse židovske profesorje in znanstvenike iz univerz

in raziskovalnih ustanov, kar je bil čisti poseg politike in nacistične ideologije na številna področja znanosti. Kasnejše raziskave se delijo predvsem v dve skupini, in sicer, odnos univerz pod nacionalsocializmom, ki kaže na odnos znanstvenih institucij do režima in tudi v veliki meri obsega vpliv na družbene vede ter raziskave specifičnih disciplin ali specializiranih institucij pod nacizmom (Beyerchen 1992).

Nacionalni socializem je prišel na oblast januarja 1933 predvsem z anti-intelektualno držo. Njegov moto je bil podrediti si vso znanost v korist ljudstva pod vodstvom stranke in se ne ozirati na t.i. »čisto znanost«. Tako so tudi začeli izključevati znanstvenike, ki niso sledili njihovi ideologiji iz univerz, in zažigati knjige. Hitler je dejal, da četudi z izključitvijo židovskih znanstvenikov propade sodobna nemška znanost, bodo pač preživeli brez znanosti nekaj let. Nacisti so predvsem zlorabljali znanost sebi v prid, za vojaške namene ter glorificirali tehnologijo, saj je bila le-ta najbolj uporabna v vojaški industriji (Beyerchen 1992).

V obdobju nacizma je prišlo predvsem do preobrata od znanosti k znanstvenikom. To pomeni, da so lahko ne le politiki, pač pa tudi pomembne znanstvene avtoritete ali pa določene ustanove, imele več vpliva na znanost. Vendar je vseeno bila najbolj pomembna utilizacija znanosti za vojne namene. Večjo avtoriteto so nacisti dajali znanstvenikom v laboratorijih in prav tako tistim v industriji. Zelo pomembno vlogo je imela tudi fizika. S pregonom židovskih znanstvenikov se je odprlo veliko prostih mest na univerziah, kar je pripeljalo do tega, da so jih zapolnili mlajši znanstveniki ali pa tisti manj uveljavljeni, ki so bili pripravljeni slediti nacistični ideologiji. S tem je tudi prišlo do redefinicije znanosti same. Na ta način je bila torej v rokah nacistov. Vendar so bile ogrožene profesionalne norme ter tudi sama kognitivna osnova znanosti, ki je bila generirana z novimi nacističnimi normami (Beyerchen 1992). To nam tudi lepo ponazori nemški profesor fizike Werner Heisenberg. Že desetletja pred Hitlerjevim prihodom na oblast je bila nemška fizika na vrhuncu v svetu in je imela tako pomemben vpliv, zahvaljujoč novim inovativnim formam raziskovanja ter pomoči po prvi svetovni vojni ter specialnem družbenem statusu dodeljenim akademskim raziskovalcem. Tako je prišlo do revolucionarnih odkritij na področjih atomske fizike in kvantne mehanike. Vendar je potem s prihodom Hitlerja na oblast prišlo do sprememb. Veliko znanstvenikov se je podredilo nacistični oblasti, a le malo jih je protestiralo in zagovarjalo apolitičnost znanosti ter samoodločanja znanstvenikov o znanosti. Eden takih je bil Heisenberg. Vendar se nacisti niso dosti zmenili za njegove zahteve. Politizacija univerz je tako potekala pod pretvezo gradnje nove Nemčije in služenja domovini ter arijskemu ljudstvu. A vseeno je Heisenberg poskušal ostati apolitičen in je vodil celo raziskovalni projekt

nuklearne fuzije. Prav tako se je zavzemal, da bi ostali dobri apolitični znanstveniki na svojih mestih in naprej delovali nemoteno. Vendar z malo uspeha, zato so poskusili z drugo strategijo, in sicer najti politično sprejemljive nemške fizike in tudi znanstvenike iz tujine, ki bi lahko zapolnili prazna profesorska mesta. Tako je prišlo do odločitve, da Heisenberga zamenja prejšnji profesor Max Born. Vendar tudi ta njihova strategija ni delovala in odpuščanja apolitičnih in židovskih profesorjev so se nadaljevala. Tako je bila tretjina mest na nemških univerzah za fiziko praznih ali zapolnjena z neprimernimi in nestrokovnimi ljudmi (Cassidy 1992: 158-175).

Profesionalnost znanstvenikov je bila včasih ogrožena tudi zaradi političnih ambicij ali političnega oportunitizma. To se je dogajalo predvsem v medicini in zdravstvenih ustanovah. Tako so tudi sami znanstveniki poskušali oblikovati znanost s potrebami nacionalsocializma. Potem je tu še oportunitizem, ki bi raziskovalcu prinesel več podrejenega znanstvenega osebja, svojo institucijo ali pa celo disciplino. Kasneje, med vojno, pa so nekateri znanstveniki še posebej sodelovali z vojsko in tako imeli več moči in tudi sredstev za svoje raziskave ali eksperimente, a več o tem kasneje. Seveda pa so tu še ideološka nacistična prepričanja sama, ki so jih imeli znanstveniki. Vendar je bilo takih znanstvenikov veliko manj kot tistih, ki so bili oportunistični. Cilj nacistov je tako bila transformacija vrednot in njihova rekonstrukcija, ki bi upoštevala nacistične kriterije, torej transcendiranje modernega sveta in doseči Tisočletni Rajh (Beyerchen 1992).

Vpliv nacistične znanosti na povojno Nemčijo po prvi svetovni vojni je težko merljiv. Vendar je razvoj uporabnih znanosti ter tehnologije, ki so ga podpirali nacisti, pripomogel k nadaljnjim raziskavam, predvsem na področjih matematike, rasne higijene, psihologije ter nuklearne fizike, saj so nacisti podpirali vse znanosti, ki bi lahko bile kasneje uporabne. A ko se je vedelo, da bo prišlo do vojne, so se sredstva za raziskave preselila predvsem na tehnološka področja (Beyerchen 1992).

Direktiva raziskovanj je bila tako uporabna znanost, medtem ko se je zanemarjalo čisto znanost. Nacisti so rabili znanje za doseganje praktičnih ciljev, kar pa so lahko tudi nekateri znanstveniki izrabili, predvsem s tem, ko so označili raziskave kot raziskave, ki so lahko kasneje uporabne, ter si tako pridobili sredstva in pogoje za izvajanje svojega dela (Beyerchen 1992).

Seveda potem ostaja vprašanje družbene odgovornosti in moralnih posledic znanstvenikov pod nacizmom. Ali se meri znanstvenika po njegovih dosežkih, ne glede na to, kako so ti bili doseženi? Zdravnik priseže, da bo varoval življenje, znanstvenikom tega ni potrebno. Vodi jih le notranji moralni in etični občutek. Seveda je pomembna osebna

integriteta , čeprav dolgotrajne posledice prispevkov k znanosti ne določa le moralno pravilno raziskovanje. Zastavlja se potem vprašnje, ali lahko uporabljamo znanje, ki je bilo sporno pridobljeno, na primer s poskusi na ljudeh ali ne?

7.3 POSKUSI V KONCENTRACIJSKIH TABORIŠČIH

V SS-ovski državi, v času nacizma, so v velikih koncentracijskih taboriščih obstajale posebne ustanove, imenovane »postaje za poskuse«. Teh so se zaporniki še posebej bali, saj so to bile izolirane ustanove za tako imenovane znanstvene eksperimente. Tu so lahko taboriščni doktorji izvajali poskuse na svojo roko, torej so raziskovali brez omejitev, tako moralnih kot etičnih. »Raziskave, ki so se izvajale, so bile obsežne in sistematske. Seveda pa tem poskusom niso bili podvrženi samo ljudje zaprti v koncentracijskih taboriščih, pač pa tudi tisti v zaporniških bolnicah ter drugih posebnih ustanovah, ki so delovale zunaj taborišča« (Kogon 1982: 125).

Medicinski eksperimenti, katere so izvajali SS-ovci ali pa nemški znanstveniki in zdravniki vojnega letalstva, ki so delali za njih, so bili inicirani iz različnih središč. Veliko od teh poskusov se je zgodilo z vednostjo in izrazitim odobravanjem Himmlerja. On sam jih je ukazal pod vplivom državnih, poldržavnih ali privatnih interesov preko »poskusnega oddelka 5« v Leipzingu, ki je razvil mnoge iniciative. Te so se razprostirale od preizkušanja kemičnih in eksotičnih bojnih strupov do izdelovanja kemijskih zaščitnih sredstev proti opeklinam ali za sprejemanje umetnih žlez. Pri tem sta sodelovala higienski inštitut »Waffen-SS« v Berlinu ter »SS-WVHA« - glavni urad SS-a za kmetijsko upravljanje (Kogon 1982: 126).

Največ ter najstrašnejših poskusov na ljudeh je bilo izvršeno v taboriščih Dachau, Buchenwald, Sachsenhausen, Natzweiler, Ravensbruck in Auschwitz. Komandna mesta nemških oboroženih sil, veliki industrijski koncerni kot sta bila I.G. Farben v Hochstnu na Majni in Laverkusenu, Behringwerk v Dessau in Marburgu, nemški znanstveniki ter znanstveni inštituti, ki so odkrito ali prikrito sodelovali z SS-om, so dobili, kadarkoli so hoteli ali potrebovali, uraden dokument, kjer je pisalo, da je državni vodja SS-a osebno in izključno ukazal, da se poskuse izvaja lahko le na tistih osebah, ki so na smrt obsojeni težki zločinci. Vendar po podatkih, ki so na voljo, ter evidencah ljudi, ki so sodelovali v poskusih, ni razviden niti en primer, da je kdorkoli, ki je bil »uporabljen« kot poskusna žival v poskusih, bil pred kakšnim sodiščem obsojen na smrt. V taboriščih pa se sploh niso ubadali s temi pogoji. Praksa je bila takšna, da so vodstva taborišč ukazovala poskuse že po preizkušanih načelih. To pomeni, da so bili ljudje dodeljeni izvajanju poskusov pretežno BV-jevci (to so

tisti zaporniki, ki so bili kaznovani večkrat za kaka kriminalna dejanja), homoseksualci ali pa politični zaporniki vseh nacionalnosti (Kogon 1982: 126).

Nekje od jeseni 1943 naprej, ko taboriščni SS ni več hotel nositi odgovornosti za take odločbe, je poskuse nadalje ukazoval RKPA v Berlinu ter SS-Gruppenfuhrer Nebe (Kogon 1982: 126-127). Obširno ne bom sedaj pisal o vseh poskusih, saj jih je bilo preveč, pač pa le o tistih, ki nam lahko nudijo vpogled v glavne ter najbolj znane poskuse.

Eden izmed njih je poskus s pegavim tifusom v Buchenwaldu. Pozno jeseni, leta 1941, je Higieniski inštitut Waffen-SS v Berlinu odprl bolnišnično postajo »Oddelek za raziskovanje pegavega tifusa in virusa«. Ta se potem leta 1942 preseli v 46. izolirani blok v koncentracijsko taborišče. Osnovel jo je takratni SS-Standartenfuhrer, torej kasnejši SS-Oberfuhrer docent dr. Joachim Mrugowsky v dogovoru z nemškim sanitetnim inšpektorjem ter taboriščnim zdravnikom, profesorjem Handloserom, državnim vodjem za zdravjem, ter državnim sekretarjem Contijem. Hoteli so razviti cepivo proti tifusu in ker poskusi na živalih ne omogočajo prave ocene pri razvoju cepiva, se morajo izvesti poskusi na ljudeh. Tako so do konca leta 1944 izvedli 24 nizov poskusov. Dobili so cepivo pegavega tifusa iz različnih porekel; eno je bilo izdelano iz kokoši, drugo iz ušes, tretje iz zajčevih pljuč ter dansko cepivo iz mišjih jeter. Prav tako so preizkušali različna zdravila, kot so nitroakridin in metilensko modrilo ter persicol. V poskusno bolnico so tako privedli okoli 1000 zapornikov. Nekaterim srečnežem so le odvzeli kri in so bili odpuščeni, preden so bili okuženi z virusom. Ostale, okoli 450 oseb, so okužili in od tega jih je 158 pomrlo. Vendar so preživelim ostale večje ali manjše poškodbe do konca življenja, kot so trajna slabost srca, izguba spomina ter podobno (Kogon 1982: 127-131).

Znanstvena vrednost teh poskusov je bila enaka nuli oziroma zelo majhna, saj je bil postopek inficiranja norost. Iskati bi morali mejno vrednost moči in vrsto infekcije, ki bi bila najbolj podobna tisti v realnosti. Vendar je bilo to za SS-ovce prenaporno in pretežno. Tako so ljudi inficirali z dvema kubičnima centimetroma okužene krvi. To delovanje je potem seveda bilo močnejše kot katerikoli imunski sistem ter je tako skoraj v vseh primerih privedlo do katastrofe. Stopnja smrtnosti je bila več kot 50-odstotna. Kasneje so potem odmere okužene krvi znižali na 1/10 kubičnega centimetra. Le v enem primeru so prišli do učinkovitega cepiva, ki so ga izdelali v Buchenwaldu. Tu je vseh 20 ljudi v eksperimentu preživel. Nobeden od znanstvenikov ni niti pomislil, ali je to ravnanje sploh bilo človeško ali znanstveno dopuščeno, ali sploh zaupati izvajanju teh poskusov SS-u. Rezultate so jemali za splošno veljavne ter jih tudi uporabljali (Kogon 1982: 129).

Uradno sta tako prišli ven dve vrsti cepiva proti pegastemu tifusu; normalno za vojne sile Waffen-SS-a, za zapornike, ki so se gibal na izpostavljenih mestih, da ne bi okužili celotnega taborišča, vendar to cepivo ni bilo prve kvalitete in je bilo v manjših dozah (Kogon 1982: 131).

Izvajali so se tudi poskusi z malarijo v taborišču Dachau. Bili so sledeči: komarje, okužene z malarijo, so dobili s Krima ter jih uporabili na poskusnih osebkih. Želeli so najti povezavo med različnimi človeškimi krvnimi skupinami in boleznijo malarije. Napad malarije se je začel tri tedne po okužbi, med katerimi so taboriščniki morali opravljati vsakodnevna dela. Potem so pacienta spet sprejeli v bolnico. Napadi groznice so se pojavljali vsake dva do tri dni in v napredovani bolezni trikrat dnevno. Takrat so se začela opazovanja bolezni z vsemi stranskimi znaki, kot so slabost srca, rumenica, bolezni na pljučih. Ne ve se, kakšna zdravila so uporabljali, katera nemška podjetja so jih pošiljala, ali so dosegli kakršen koli uspeh. Izvajali so tudi eksperimente, predvsem na poljskih duhovnikih (Kogon 1982: 131-136).

Drugi niz poskusov v Dachauu je bil z visokim tlakom ter s podvodnimi poskusi. Cilj teh poskusov je bil raziskovanje reakcijske in življenjske sposobnosti ljudi pri velikih višinah ter pri hitrih vzponih na te višine (do 20 in več kilometrov) ter prav tako pri hitrem spustu s teh višin. Nemško zrakoplovstvo je tako v Dachauu zgradilo komoro z nizkim tlakom. Z elektrokardiografom so merili delovanje srca ter takoj, ko je nastopila smrt, so žrtve secirali. V končnem poročilu so zapisali, da pri poskusnih subjektih ni prišlo do penjenja krvi do 21. kilometra višine. Tudi po smrti je srce včasih še bilo, tako da so potem izvedli še dodatni niz poskusov z namenom izvedeti, kako dolgo lahko človeško srce še bije po smrti.

Naslednji poskus je bil inician na pobudo nemškega letalstva, in sicer, kako dolgo lahko oseba preživi v mrzli vodi, v primeru, če bi piloti padli v Severno morje. Vseboval je preko 220 oseb, ki so jih oblečene in tudi nage vrgli v hladno vodo. Nekateri so preživeli tudi do pet ur. Himmlerja je še posebej zanimalo ponovno segrevanje še delujočih delov telesa. Vendar od teh poskusov nemško zrakoplovstvo ni imelo nikakršnih praktičnih koristi. Vendar so kasneje ameriške zračne sile, pred začetkom vojne z Japonsko, verjetno tudi iz spoznanj pridobljenih v Dachauu, s pomočjo prostovoljcev, razvile tehnike reševanja in oživljanja pilotov iz hladne vode, s pomočjo neposredne vroče kopeli (Kogon 1982: 133-136).

V taborišču v Ravensbrücku so se izvajali poskusi s sulfonamidi. Leta 1942 je doktor SS-a Garwitz ukazal okužiti ženske v taborišču s stafilokoki, bacili plinske gangrene in bacili tetanusa, da bi lahko določil kurativno delovanje sulfonamida. Akcijo je vodila Univerza v Berlinu. Operacije so bile večinoma opravljene na Poljakinjah v taborišču. Okužba stegen je

ponavadi segala vse do kosti. Namerno so dajali koščke lesa ali stekla v rane, da bi se zagnojile, tako da so žrtve, katere so bile namenjene le opazovanju kako se bolezen razvija, umrle v velikih mukah. Preživelih je bilo le malo (Kogon 1982: 132-133).

V Auschwitzu pa so se izvajali poskusi s sterilizacijo. Želeli so najti postopke, kako velike ljudske mase na hitro in trajno sterilizirati. Izvedli so tri poskuse. Hoteli so narediti novo orožje, in sicer sterilizacijo na tak način, da ljudje ne bi opazili, da so bili sterilizirani. Sterilizacijo bi lahko dosegli predvsem s pomočjo neke južnoameriške trske (*Caladium seguinum*), tako da so začeli pridelovati to trsje. Drug način je bil s pomočjo rentgenskih žarkov, saj so ugotovili, da le-ti delujejo na spolne žleze. Eden od načrtov je bil rešiti židovsko vprašanje z masovno sterilizacijo. Tako so mlade, sposobne Žide med 20. in 25. letom izpostavili 15- minutnem delovanju rentgenskih žarkov. Po tem so še naprej morali normalno delati ter jih čez dva do štiri tedne kastrirali, tako da so lahko njihove spolne žleze secirali in mikroskopsko preizkali. Prišli so do zaključkov, da je dovolj za trajno sterilizacijo moških 2 minuti izpostavljanja žarkom, medtem ko za ženske 3 minute. Odkrili pa so še tretjo možnost, in sicer so z injekcijo vbrizgali v maternico kemijsko raztopino S to metodo bi lahko en zdravnik na dan steriliziral do 1000 žensk (Kogon 1982: 136-139). To se mi zdi eden najvidnejših načinov vmešavanja ideologije v znanost, s katero poizkuša rešiti politični problem, seveda ne glede na moralna in etična prepričanja.

Za konec naj omenim samo še nekaj poskusov, ki so jih prav tako izvajali v taboriščih. Eksperimenti za preprečevanje homoseksualnosti z umetnimi žlezami ter sintetičnimi hormoni, poskusi z rumeno groznico, božanskostjo, tifusom, paratifusom A in B, difterijo, bojnimistrupi, ostalimistrupi, eksperimentalno fiziologijo hrane, pegavim tifusom, pripravljanjem krvnih konzerv za SS-bolnice v Berlinu, umetno izzvane gnojne pljučnice, poskusi z regeneracijo mišic ter s presajanjem kosti, udov na druge ljudi (Kogon 1982: 139-141).

Vsi ti poskusi so torej služili političnim ciljem, in sicer predvsem vojaški industriji ter uporabi znanosti za vojaške namene oziroma za namene ohranjanja ideologije. S tem imam v mislih implementacije ideologije, kako očistiti raso, se znebiti Židov, najti nove načine biološkega vojskovanja proti sovražnikom ali s poskusi priti do metod, ki bi pomagale nemškemu vojakom preživeti. Morala in etika sta tu bili irelevantni, saj že sama ideologija nacizma ne priznava vseh človekovih pravic za vse ljudi, le za en izbran narod.

7.4 NEMŠKI ZNANSTVENIKI PO KONCU VOJNE

Kaj se je potem zgodilo z znanstveniki, ko je nacistična Nemčija kapitulirala? Lahko bi rekli, da se je začel boj za znanstvenike. Tako Sovjetska zveza kot tudi zavezniške sile so hotele pridobiti nemške znanstvenike na svojo stran. Anglija je na primer sprejela dekret, da zaposli nemške znanstvenike, ki bi potem delali v njenih državnih zavodih, da bi s tem zagotovili, da ne bi njihovo delo in predvsem vojaško znanje padlo v roke Rusom. Tako so bili v Anglijo povabljeni strokovnjaki s področij nuklearne fizike, aeronavtika ter vojaške industrije, skupaj z njihovimi družinami. Bali so se namreč tega, da bi lahko nemški znanstveniki po vojni pomagali sovjetskim zračnim silam postati najmočnejše letalstvo v svetu. Tako je približno 100 znanstvenikov pristalo na delo za angleško vlado v letih 1946 ter 1947 (Internet 6).

Po vojni se je že čutilo nesoglasje v političnih pogledih Sovjetske zveze ter ostalih zaveznikov, tako da je veljala politika »čim prej pridobiti znanstvenike, saj si tako izboljšaš možnosti, da izbereš najboljše«. Tako so do leta 1946 kontaktirali z več kot 1500 znanstveniki, ki so delovali na raznih vojaških področjih v nacistični Nemčiji (Internet 6).

Američani in Britanci so se predvsem bali tistih znanstvenikov, ki bi lahko v prihodnje škodili državama. Tako so naredili listo z nemškimi znanstveniki ter inženirji, ki bi bili nevarni, če bi padli v tuje roke. Njihov cilj je bil odstraniti jih iz Nemčije, kakor hitro bo to možno, ne glede na to, ali se strinjajo ali ne. Spodbujali so jih na vse možne načine. Vendar pa so na drugi strani tudi Rusi imeli svoje liste znanstvenikov, ki so jih želeli pridobiti na svojo stran po porazu Nemčije. A Britanci si niso želeli le znanstvenikov. V nacionalnih arhivih Velike Britanije piše, da so želeli pripeljati v državo tudi obrtnike različnih vrst, od draguljarstva do delavcev s porcelanom ali izdelovalce glasbenih inštrumentov. Na ta način bi pridobili nova znanja ter nove poklice za delavce v Veliki Britaniji (Internet 6).

8. FAŠIZEM

Velikokrat se pojavlja teza, ki vse bolj pridobiva na veljavi, da lahko fašizem štejemo kot obliko totalitarizma, in sicer predvsem s poudarkom na režimu kot gibanju oziroma kontekstu, iz katerega je nastal. Poudarjene so značilnosti, kot naprimer: vloga voditelja, ena sama stranka, uradni monopol nad represivnim aparatom ter množičnimi mediji in usmerjeno gospodarstvo (Blinkhorn 1995: 80-81). Morda bi ga lahko označili kot blažji primer totalitarizma, saj ni imel tako radikalnih stališč in ni dosegal takih grozot kot na primer nacizem. Vendar je vseeno bil zaveznik in podpornik tega sistema in je tudi na nek način »oč« termina totalitarizma.

Na njega lahko gledamo kot na revolucijo vzpenjajočega se srednjega razreda ali kot na dejavnik modernizacije. Številni preučevalci italijanskega fašizma, so prišli do tega, da fašizem povezujejo z gospodarsko zaostalostjo Italije in poskusi njene modernizacije. Opravili so primerjave z drugimi diktaturami, ki so strmele po hitri industiralizaciji, kot na primer Stalinova Rusija, saj so prav tako nadzorovale delavstvo, zniževale mezde in usmerjale investicije v težko industrijo (Blinkhorn 1995: 80-87).

Fašizem je v bistvu iznajdba močnih kapitalističnih interesov, saj je, ko je na oblasti, predvsem njihovo orodje. Italijanski kapitalizem je bil na začetku dvajsetih let nesposoben nadaljne ekspanzije, zato je ustvaril fašizem, da bi zatrl delavski razred in Italiji vsilil statično, zaščiteno gospodarstvo. Vendar neispodbitno dejstvo ostaja, da je za večino prebivalstva življenje pod eno obliko totalitarizma močno podobno življenju pod drugo. Tako v fašizmu kot v komunizmu temeljne liberalne svoboščine govora, pisanja in objavljanja, gibanja in združevanja, političnih in sindikalnih aktivnosti itd. ni, ali pa izginejo, medtem ko sadove gospodarskih dosežkov in oblasti nad drugimi prekomerno uživajo manjšine; to so bogati kapitalisti in člani stranke (Blinkhorn 1995: 80-91).

Pogost pristop k razumevanju fašizma je bil tisti, ki je poudarjal vlogo domnevnih amorfnih množic. Hitra industiralizacija, urbanizacija, vojna in demobilizacija naj bi milijone Italijanov odtrgala od njihovih tradicionalnih korenin in uničila njihove običajne krajevne, osebne, družbeno-ekonomske in kulturne vezi. Te nemočne in brezciljne izgubljene duše so postale plen spretnih demagogov in dobro organiziranih manjšin, ki so znale uporabiti to kot prevlado vladajočih elit (Blinkhorn 1995: 85-90).

Njegov vodja, Benito Mussolini, je leta 1919 ustanovil novo fašistično stranko v Italiji. Podprli so ga pripadniki srednjega razreda, aristokracije in lastniki velikih tovarn. V oktobru 1922 je Mussolini s svojo stranko izvedel pohod na Rim. Ni se odpravil peš, ampak se je tja odpeljal z vlakom. V tem pohodu je zahteval prevzem oblasti. Ob vsesplošnem nasilju fašističnih oboroženih skupi - črnih srajc, je kralj vodenje ponudil Mussoliniju. Mussolini je postal Duce ali voditelj, ki je vodil Italijo kot diktator (Wikipedia 7).

Fašizem si oblasti ni zagotovil z revolucijo, ampak zaradi Mussolinijevih kompromisov s konservativnimi in navidezno liberalnimi interesi. Številni fašistični aktivisti so dobili zaposlitev, družbeni položaj in merico moči v režimu, ki je nato nastal, vendar popolna revolucija, o kateri so nekateri sanjali, se ni nikoli udejanila. Namesto tega se je režim po zunanjem videzu razvil kot močno fašističen, toda njegov totalitarizem je omejevalo ohranjanje avtonomnih, pretežno konservativnih sil, predstavljala pa ga je osebna moč njegovega Duceja. Če je za Mussolinijev režim mogoče trditi, da je na določen način služil

interesom svojih konservativnih zaveznikov, tega ni počel namerno in dosledno, prav tako pa za to zvezo ni bilo nujno, da bi bila trajna. Ob koncu tridesetih let so bile odločitve, za katere je bilo najbolj verjetno, da bodo vplivale na prihodnost Italije na področju zunanje politike v rokah Mussolinija samega. Prav to pa so bile odločitve, sprejete neodvisno in vse bolj v nasprotju z željami Mussolinijevih konservativnih sopotnikov, ki so pripeljale do njegovega padca in do propada fašizma (Blinkhorn 1995: 80-99).

Znanost v fašizmu ni bila tako pomemna kot na primer v nacizmu, saj ni bilo velikih dosežkov ali odkritij. Predvsem je bila v ospredju industrija ter kot pri vseh totalitarizmi, vojska. Politične težnje so bile predvsem teritorialne, torej razširitev države, dobiti nove kolonije, bogastva, vire, kar bi prispevalo k blaginji naroda.

8.1 BENITO AMILCARE ANDREA - MUSSOLINI

Italijanski fašistični diktator in častnik se je rodil 29. julija 1883 v Dovi di Predappio, Emilija-Romagni, Italija ter umrl 28. aprila 1945 v Milanu. Ime je dobil po mehiškem reformističnem predsedniku Benitu Juárezu. Tako kot njegov oče je postal socialist (Wikipedia 7).

Mussolini je odpravil demokracijo in vse politične stranke razen fašistične. Tajna policija je zapirala in odstranjevala njegove nasprotnike. Časopisi in radio so bili prisiljeni objavljati fašistična načela in Mussolinijeve govore. S sporazumom z Vatikanom je pridobil naklonjenost katoliške cerkve. Fašisti so organizirali množična zborovanja, na katerih so poveljevali Mussolinija. Pod njegovim vodstvom je Italija postala vzor za fašistične sisteme tudi v drugih državah (Wikipedia 7).

Mussolini je bil dober govornik, ki je zaradi majhne postave množicam najraje govoril z balkona. Nanj so trikrat izvedli atentat, vendar neuspešno. Mussolini je v Italiji želel dvigniti število rojstev tako, da je država družine ob rojstvu otrok denarno nagradila ter visoko obdavčila samske ljudi. Italijo je ponovno želel popeljati na pot antičnega imperija. Iz Italije je želel narediti veliki imperij, ki bi segal tudi v Afriko. Zato je uporabljal mnoge simbole antičnega Rima (na primer sveženj šibja s sekiro). Zato je leta 1935 napadel Abesinijo oziroma Etiopijo in jo leto kasneje priljučil kot italijansko kolonijo. Kralj Victor Emmanuel III. pa je postal abesinski cesar. Ker je Italija, po njegovem mnenju, po prvi svetovni vojni dobila premalo ozemlja, se je začel povezovati s Hitlerjem. Pomagal pa je tudi španskim fašistom pod vodstvom generala Franka v španski državljanski vojni. Leta 1939 je napadel

Albanijo in prisilil kralja Zaguja, da je zapustil deželo. Victor Emmanuel III. pa je tako postal še albanski kralj (Wikipedia 7).

Mussolinija so pred koncem vojne ujeli italijanski partizani in ga brez sodnega postopka skupaj s Claro Petacci 28. aprila 1945 ustrelili in trupli obesili na bencinski črpalki.

Kot zanimivost naj še povem, da je danes njegova vnukinja Alessandra tudi znana politična delavka.

9. KOMUNIZEM IN SOVJETSKA ZVEZA

Sovjetska zveza je lep primer za preučevanje vpliva družbenih, političnih in kulturnih faktorjev na razvoj znanosti. Verjetno v nobeni drugi državi zunanji faktorji niso tako močno oblikovali razvoja znanosti kot tukaj; z ekonomskimi dekreti so povečali industrijsko proizvodnjo, z različnimi ideološkimi pristopi so želeli ustvariti novo proletarsko znanost. Sicer pa je bila znanost pod vplivom političnega vrha, saj je znanost Sovjetske zveze odraz zgodovine celotne države. Najbolj pomemben faktor v zgodovini sovjetske znanosti so bile vsekakor vsiljene stalinistične politike po letu 1930. Te so vodile do ideologizacije znanosti in prepričanja, da socialistična znanost obstaja kot neka protiutež buržoazni znanosti. Ideologizacija znanosti je ustvarila velike hendikepe v fundamentalnem raziskovanju, ki so imeli vpliv na znanstveni sistem še do danes. Če povzamem, sta politika ter ideologija igrali dominantno vlogo v sovjetski znanosti (Josephson 2002).

Politike znanosti Sovjetske zveze odražajo predvsem osebnosti ter programe vodij komunistične partije, od Lenina, do Stalina, Hruščova, Brežnjeva ter Gorbačova. V 20. letih dvajsetega stoletja ni bilo nobene koherentne nacionalne znanstvene politike. Znanstveniki ter birokrati so se borili za moč in vpliv. Pod Stalinom in njegovo politiko pa se je znanost predvsem usmerila v mehanizacijo ter izgradnjo strojev za potrebe industrializacije. Partija je privedla znanstvenike, tako kot druge potencialno avtonomne skupine pod svojo kontrolo, centralizirala izdelavo načrtov in znanstvenih politik, infiltrirala je znanstvene inštitute ter ustvarila ideološko hegemonijo ter mednarodno izolacijo. Šele pod vodstvom Hruščova ter Brežnjeva so si uspeli znanstveniki izboriti več svobode pred partijskimi kontrolami. Popolnoma pa so se znanstveniki otesli okov stalinističnega režima šele po revoluciji v 80-ih letih, s pomočjo Gorbačova.

In čeprav so obstajale razlike v znanstvenih politikah med različnimi sovjetskimi voditelji, sta vendarle dve stvari ostajali enaki. Prvič to, da so partijski voditelji, planerji ekonomije ter znanstveniki vzdrževali in krepili zaupanje v moderno znanost in v njej videli

rešitev za družbene ter ekonomske probleme. Marksizem, ki je bil v sovjetski obliki še posebej ekonomsko determinističen, je tako še bolj podpiral to idejo. Drugače pa so znanstveniki in inženirji uživali veliko spoštovanja v sovjetski zgodovini, ne glede na njihovo ideološko determiniranost. Znanstveniki na področjih fizike in kemije so bili bolj uspešni in propagirani ter tudi podprti s strani države, kot pa znanstveniki, ki so se ukvarjali z življenjskimi vedami. Seveda pa je bilo to predvsem zaradi lisenkizma v genetiki, ki je pripomogel k temu. Vendar je tehnično vodenje sovjetske znanstvene politike, kot tudi fascinacija z veleobsežnimi tehnologijami, pripeljalo do osredotočenja na uporabne znanosti (Josephson 2002).

9.1 JOSIP VISARIJONVIČ DŽUGAŠVILI – STALIN

Ruski boljševiški revolucionar in drugi voditelj Sovjetske zveze gruzinskega rodu se je rodil 21. decembra 1879 v Gori, Gruzija, ter umrl 5. marca 1953. Stalin si je s svojim trdim vladanjem zaslužil veliko vzdevkov; birokrat partijskega mehanizma, strašen tiran, karizmatičen vojskovodja, krvoloč in neusmiljen megaloman. Sovjetski zvezi je z jekleno roko vladal 25 let. Bil je zelo uspešen, saj je v celoti zatrl opozicijo.

Sledil je Leninu. Kmalu se je preimenoval v Stalina, kar pomeni Jekleni mož. Ker se je zavzemal za revolucijo je bil večkrat zapovrstjo aretiran. Z Leninom se je prvič srečal na nekem sestanku na Finskem, leta 1905. Leta 1913 so ga dosmrtno izgnali v Sibirijo, toda 1917 po padcu carskega režima je bil izpuščen. Še isto leto po oktobrski revoluciji je Stalin postal ljudski komisar za narodnostna vprašanja in član politbiroja. Leta 1922 je postal generalni sekretar Centralnega komiteja Komunistične partije. S tem je pridobil najvišjo državno moč in je lahko čedalje bolj nadziral partijski aparat. Lenin je vedel, da Stalin nima dobrih namenov in da so te namere nedemokratske, zato je tik pred smrtjo v svojem testamentu priporočil, naj Stalina odstavijo. Toda ta testament so zatajili. Oblast je zato prišla v roke triumvirata. Do decembra 1927 pa je Stalin vse tri izključil iz partije in ji popolnoma zavladal. Masovno pridobivanje novih članov je močno oslabilo vpliv nekdanjih boljševikov. To je bila partija, v kateri so se množili administratorji in birokrati, revolucionarjev je bilo pa vse manj. Mnogi so se v partijo včlanili samo zato, da bi si našli ali obdržali bolj plačana in manj zahtevna delovna mesta. Leta 1925 na kongresu partije Stalin dejal, da je glavna vloga partije izbojevati zmago za socialistično ureditev Sovjetske zveze. S tem je mislil poudariti predvsem industrializacijo. Kongres je leta 1927 svetoval državni komisiji za plansko gospodarstvo, da naj uvede petletni gospodarski načrt. To se je zgodilo in tudi obrestovalo.

Večkrat so se vprašali, ali bi ne bilo mogoče vsaj malo zaustaviti tempa, a Stalin je v enem od svojih slavnih govorov, nadaljeval: »Ne, tovariši, ni mogoče... Celih 50 ali 100 let zaostajamo za razvitimi državami. Ta zaostanek moramo nadomestiti v desetih letih. Moramo uspeli ali pa nas bo pokopalo«. Zaradi kolektivizacije je v Sovjetski zvezi v 30. letih umrlo od lakote na milijone ljudi (Wikipedia 6).

Kongres leta 1927 je tudi odločil, da je treba nadaljevati kampanjo proti kulakom (premožnim kmetom). Načrt industrializacije pa je zahteval poceni hrano za delavce v tovarnah. Zato so bili kulaki samo v napoto in so preprečevali načrt. Če se je Rusija hotela spremeniti iz agrarne v industrijsko deželo, je nujno zatreti razred kulakov in kolektivizirati na tisoče manjših posestev v večje in donosnejše kolhoze. Ker je bila ta politika vsiljiva je povzročila mnogo zastrašujočih preobratov. Teroristične tolpe, ki jih je imela in oboroževala država, so prečesavale deželo po mili volji in ukazih države. Več milijon kulakov so poslali v taborišča na prisilno delo, mnogo jih je pomrlo. Samo v Ukrajini je od lakote umrlo približno 14 milijonov ljudi. Ogromno jih je bilo ubitih ali pa so stradali zaradi nerazumnega rušenja kmetijskega sistema. Stalin je ves denar uporabljal za gradnjo tovarn in razvoj industrije. Zato se je proizvodnja težke industrije močno povečala (Wikipedia 6).

Stalin je za obvarovanje oblasti je bil neizprosni in ni izbiral sredstev. Imel je tajno policijo, ki je po mili volji pošiljala ljudi na popravno delo. Delali so več let po gozdovih, rudnikih, tovarnah. Mnogi niso preživeli. Josip Stalin je do leta 1930 likvidiral skoraj vse boljševike iz revolucionarnega leta 1917 in uvedel brutalni diktatorski red. Vsiljen je bil kult osebnosti, ki je povečeval Stalina in vsako njegovo besedo, ter potrjeval njegovo vlogo v zgodovini ruskega komunizma. V času Stalinovih čistk je umrlo od 10 do 60 milijonov ljudi. Po padcu komunizma so v sovjetskih arhivih odkrili, da so samo v gulagih pobili najmanj 800.000 zapornikov, 1,7 milijona zapornikov je umrlo od lakote (Wikipedia 6).

Poleg čistk moramo k stalinizmu prišteti še dušenje umetnosti, dušenje sleherne ustvarjalne in svobodne misli, tlačenje človeka na položaj poslušnega orodja državne partije, njenega birokratskega aparata in njenega posebljanja velikega voditelja. Grozote, ki so spremljale Stalinovo vladanje, še danes močno odmevajo. Obenem so bili gospodarski dosežki te dobe izredni. V Rusiji so se leta 1920 borili za preživetje. Leta 1945, ko so pretrpeli udarec nemškega vojaškega stroja, se je Sovjetska zveza povzdignila v eno izmed dveh svetovnih vojaških velesil. V zgodovini je le malo takšnih primerov, kjer se speča moč naroda tako naglo in uspešno prebudi in razvije. Toda stalinizem je ostal neizbrisna senca v zgodovini socializma (Wikipedia 6).

9.2 ZNANOST IN POLITIKA PO LETU 1920

Do leta 1926 ni v Sovjetski Rusiji obstajala nobena sistematična znanstvena politika. Tako so znanstveniki izkoristili opcije ter razširili znanstvene aktivnosti veliko čez okvirje ter karakteristike carskega režima. Finančno ter administrativno podporo so tako iskali pri tedanjih vladnih ministrih ali pa drugih institucijah, če jim država ni namenila dovolj sredstev. Revolucija, februarja 1917, je zmotila življenje na univerzah ter znanstveno raziskovalnih inštitutih. Tako so nekatere univerze ponovno odprli spomladi 1917, vendar je bil problem v zelo povečani politizaciji študentskih organov, kar je privedlo do dislokacije akademskega življenja. Bil je čas velikih ekonomskih in finančnih depresij, družbenih problemov ter nezaupanja ljudi v začasno vlado. Malo je bilo tako znanstvenikov, ki bi podpirali svobodo in demokracijo.

S prihodom boljševikov na oblast so dobili znanstveniki veliko število veleobsežnih, centralnih raziskovalnih inštitutov, ki so se obdržali še vse do danes. Nekaj od teh je bilo ustanovljenih že v carski dobi. Sovjeti so se, za razliko od njihovih predhodnikov, tako veliko bolj zanimali za podporo znanosti in tehnologiji. Lenin je hotel vključiti znanstvenike v konstrukcijo vlade, torej v administracijo ter ekonomijo. S tem je hotel vzpostaviti večjo stabilnost države. Vendar so obstajala nesoglasja o podrobnostih sodelovanja znanstvenikov z vlado ter vprašanje, kako zaposliti »buržoazno nasledstvo« v socializmu. Tako vlada ni mogla ustanoviti le enega komisariata za znanost in tehnologijo. Večina inštitutov je tako spadala pod glavno znanstveno administracijo in komisariat za razsvetljenje, medtem ko so drugi spadali pod komisariat zdravja in agrokulture. Tako se je tu vnel boj za oblast in vsak komisariat je hotel postati glavni komisariat za znanost ter privabiti čimvečje število delavcev in znanstvenikov pod svoje okrilje. To vse pa je vplivalo na oblikovanje neke dolgoročne, koherente in koordinirane znanstvene politike.

S formiranjem znanstveno tehnološkega oddelka so znanosti dali bolj proste roke ter jo odmaknili od velikega vpliva politike. Vztrajali so na avtonomiji pred vsako vlado, vendar je to trajalo le kratek čas, saj ko jim je zmanjkalo sredstev, so pristali na vmešavanje vlade v znanstvene zadeve in tako prišli pod totalno oblast komunistične partije leta 1929.

Boljševiški programi so tako želeli obnoviti obubožano ekonomijo, izobraziti nepismeno kmečko prebivalstvo ter razviti socialistično družbo s pomočjo uporabne znanosti in tehnologije. V praksi pa so imeli probleme z usklajevanjem potreb med raziskovalnimi inštituti ter potrebami industrije (Josephson 1992: 103-127).

9.3 ZNANOST ZA ČASA STALINA V SOVJETSKI ZVEZI - STALINIZEM

Znanost in stalinizem bi lahko označili kot revolucijo »od zgoraj«. Ta se je pričela v začetku 30-ih let dvajsetega stoletja. Njegove znanstvene politike so vključevale centralizacijo administracije, dolgoročno planiranje ter potrebo po tem, da ima raziskovanje takojšnje učinke na produkcijo. Raziskave so tako bile za industrijo. Oblast je želela popoln nadzor na vso znanostjo, od posameznika – raziskovalca, do celotnega komisariata za znanost skozi planiranje celotne znanosti ter njene uporabe po vsej Sovjetski zvezi. Že v prvih nekaj dneh so znanstveniki in inštituti sprejeli socialistično agendo planiranja in kolektivizma. Okoli leta 1929 so vsi znanstveniki in inštituti morali oddajati petletne plane raziskav, opravičene s cilji ter produkti raziskave. Oblast je skrbela tako zato, da ni prihajalo do duplikacije raziskovanj. Zahodnjaki pa so bili mnenja, da prav ta njihov strah pred duplikacijo ovira tekmovalnost med znanstveniki in inštituti ter da je zato sovjetska znanost manj dinamična kot pa »zahodna«. Na začetku so tako znanstveniki oddajali podrobna poročila na več kot 100 straneh, vendar so kasneje ugotovili, da so jih ti dokumenti le vezali in omejevali in jim tako preprečevali prehod v nova področja raziskav ali pa so bili vzrok, da jih je potem država obtoževala neizvedbe ciljev v danem času. Bili so veseli, ko so izvedeli, da je bila centralno planirna agencija zadovoljna že z bolj splošnimi in manj obsežnimi plani. To je na nek način industrializiralo znanost, saj jim je omogočilo skok v nova področja raziskovanja, na primer v nuklearno fiziko leta 1932. Zaradi velikega uporabnega namena v industriji so tako dobili veliko finančnih sredstev ter novih delavcev (Jospelson 1992: 103-115).

Stalin je tudi eliminiral vse profesionalne asociacije znanstvenikov s področij fizike, toplotnega inženirstva, metalurgije, proizvodnje strojev, kemije ter ustanovil novo asociacijo, ki bi izpolnjevala njegove razvojne programe. V vsaki znanosti je tako tudi dovolil podznanosti in s tem pripomogel k specializaciji posameznih področij. Še vedno pa so bili cilji predvidevanja o industrijskih potrebah, asimilacija novih tehnologij ter povečati industrijsko tehnološko stopnjo. Vsi znanstveniki in inštituti so seveda poročali organom v partiji, kar se je potem spremenilo šele s prihodom Gorbačova (Jospelson 1992: 103-115).

Znanost je morala biti aplikabilna, to je bil prvi moto stalinističnih politik, da bi tako lahko dosegli superindustrializacijo. To je prav tako imelo velik vpliv na znanost. Znanstveniki so tako morali dajati vedno vtis, da so njihove raziskave aplikabilne. Tako so znanost spreminjali v produktivni proces na področjih kot so poljedelstvo, komunikacije, elektrifikacija in metalurgija. Osnovna znanost je tako izgubljala na pomenu, pomembne so bile le tiste znanosti, ki so imele direkten uporaben vpliv. Od leta 1924 so bila vrata

sovjetskim znanstvenikom odprla tudi v svet in so objavljali ter hodili na konference izven države. To se je končalo leta 1930 in sovjetska znanost je zaprla svoje meje. Tako da so vsi znanstveniki, ki so delali po tujih inštitutih ali univerzah, bili primorani ostati in služiti le Sovjetski zvezi. Le tako imenovani »partijski znanstveniki« so lahko potovali v tujino, pa še ti, šele po letu 1950. Tudi publikacij niso smeli objavljati v tujini ali komunicirati o njihovem delu s kolegi iz tujine, saj bi tako dejanje lahko pomenilo sodelovanje s sovražnikom.

Res je tako, da so se do neke mere cilji znanstvenikov prekrivali s cilji politike, v smislu doseči petletne plane ter razširiti področja raziskovanja in seveda tudi implementacijo v produkciji. Oboji so vedeli, da je pomoč oblasti nujna pri zagotavljanju sredstev, saj so stroški za veleobsežne raziskave naraščali. Vendar je med znanstveniki obstajala bojazen totalne podrejenosti znanstvenega področja državi. Težko je bilo tudi določati smeri razvoja, identifikacije ciljev in tistih področij, ki bi bila najbolj plodna za raziskave (Josephson 1992: 103-116).

Istočasno s tem pa je tudi potekala kulturna revolucija ali revolucija »od spodaj«. Komunistična partija je zahtevala vojno proti »buržoaznim specialistom«, to so bili tisti, ki so pridobili svojo izobrazbo v carskem režimu ali tisti, katerih starši so bili v prejšnjem sistemu v znanosti privilegirani. Kulturna revolucija je bila namenjena odstranitvi teh znanstvenikov s položajev in jih zamenjati z znanstveniki ali specialisti iz primerne družbenega izvora in sprejemljivih svetovnih nazorov. To je imelo daljnosežne posledice, predvsem na področju odnosa med znanstveniki in partijo, filozofijo znanosti ter mednarodnih odnosov. To je bil še en od načinov za prevzem znanstvenih institucij. Potekalo je tako, da so nekateri delavci napredovali na različne pozicije v administraciji ter ekonomskih družbah, visokošolskih ustanovah ali znanstveno raziskovalnih inštitutih na podlagi razredne pripadnosti ali odnosa do partije, ne glede na njihove kvalifikacije ali druge tradicionalne metode napredovanja. Celotne organizacije in inštituti so bili tarča partijskega napada, z različnimi stopnjami uspeha. Partija je odkrila, da večina institucij nima dovolj velikega števila zaposlenih komunistov, na primer v leningrajskem inštitutu je od 5000 znanstvenih delavcev bilo le 39 članov partije. Do leta 1930 je bila zastopanost komunistov v znanstvenih ustanovah po vsej državi le 7,9 odstotna. Njihov cilj je tako bil postaviti na vodilna mesta svoje ljudi, da bi tako zagotovili izvajanje planov s partijskimi načrti. To bi zagotovilo, da bi institucije sledile navodilom izdanih »od zgoraj«. Ta proces je bil večinoma neprosto voljen za institucije, tako da partija ni bila zelo uspešna na tem področju. Večina sovjetskih znanstvenikov je šele kasneje pristopila v partijo. Obvezno članstvo v partiji za vodilne položaje v inštitutih je predvsem značilno za post Stalinovo ero. Članstvo v partiji pa so promovirali tudi tako, da si

imel večjo možnosti sprejema v inštitucijo če si bil član, ali če si prihajal iz delavskega okolja. Tako se je na začetku pokazal uspeh v številu, ne pa v kvaliteti članov. Zato ni bilo veliko znanstvenikov komunistov. Leta 1934 so to ukinili, ker so prišli do spoznanja, da je več dela s tako pridobljenimi delavci na vodilne položaje, kot pa je bilo od njih koristi (Josephson 1992: 103-127).

Priznati pa moramo, da je bil to eden od načinov partije, kako priti do položajev v znanstvenih institucijah. Drugi je bil pošiljanje partijskih članov na nižja mesta in ustanavljanje posebnih partijskih krogov. Tako so tudi širili svoje ideje in izobraževali druge znanstvenike o zgodovini partije, o dialektični materialistični filozofiji ter o »znanstveni« metodologiji. Ta pristop so sprejeli v večini inštitutov, ki je bil tudi uspešnejši od prejšnjega, saj jih znanstveniki niso smatrali za tako ogrožujoče kot tiste prej. Ti krogi so delovali vse do poznih 70-ih let.

Med leti 1936 ter 1938 je bila znanstvena družba žrtev velikega terorja. Najmanj 8 milijonov ljudi je umrlo v čistkah. Na tisoče znanstvenikov so aretirali, veliko jih je moralo oditi služiti v Stalinove gulage in veliko število jih je bilo tudi ustreljenih. Noben od znanstvenikov ni bil izvzet (Josephson 1992: 103-127).

Kot zanimivost naj še navedem enega bolj nenavadnih primerov raziskovanja. Sklicujoč se na deklasificirane dokumente, naj bi pokojni diktator Josip Stalin v sredini leta 1920 ukazal najboljšim ruskim biologom, ki so se ukvarjali z živalskim razmnoževanjem, naj naredijo mutanta vojaka, neke vrste človečnjaka. Projekt je vodil znanstvenik Ilija Ivanov. Stalin je hotel novega nepremagljivega človeka, ki ne bo čutil bolečin in bo odporen ter indiferenten na vse vrste hrane, ki jo je. Tako so leta 1936 poslali Ivanova v Zahodno Afriko z 200000 dolarji in z navodili izvajati eksperimente povezane z oplojevanjem šimpanzov. Seveda ni presenetljivo, da je doživel absolutni neuspeh (Internet 7).

9.4 IDEOLOGIZACIJA ZNANOSTI

Rezultat Stalinove revolucije in prej omenjene kulturne revolucije je bila ideologizacija znanosti. Od poznih 20-ih do zgodnjih 60-ih let 20. st so filozofi in ideologi uspeli prikazati razlike med sovjetsko in kapitalistično znanostjo. Vztrajali so na tem, naj znanstveniki priznajo, da so raziskovalne aktivnosti v bistvu politične narave. S pomočjo marksističnih znanstvenikov so dokazovali, da so nekatera področja moderne znanosti, kot na primer genetika, relativnostna teorija, kvantna mehanika, idealistična ali psevdoznanstvena,

torej škodljiva proletariatu. Tako so bila celotna področja znanosti ukinjena, inštituti zaprti in znanstveniki aretirani in postreljeni.

Menili so tudi, da je potrebno uvesti novo metodologijo v znanost in da čista znanost, zavoljo znanosti ni več dovoljena. Verjeli so, da bi revolucija, ki bi ustvarjala socialistične »produktivne sile« ter »produktivne odnose« morala imeti proletarske institucije, proletarsko filozofijo ter proletarsko znanost. Po Marksu, produktivne sile in produkcijski odnosi ustvarjajo ekonomsko bazo, na kateri stoji superstruktura, torej sodstvo, filozofija, politika ter druge institucije. Ko se ekonomska baza spremeni, se mora tudi superstruktura spremeniti. Po tej logiki bi morali tudi znanstveniki v socialistični družbi biti proletarci, delovati kot kolektiv, progresivno ter služiti potrebam mas. To bi jih razlikovalo od buržoaznih, anarhističnih znanosti. Proletarska znanost je tako različna od buržoazne v epistemologiji ter metodologiji, v ekonomski bazi in izvoru (Josephson 1992: 103-127).

V poznih 20-ih in 30-ih letih je prihajalo do različnih filozofskih debat, kako implementirati ideje Marksa, Engelsa in Lenina v znanost. To je privedlo do tega, da je znanstvenik Trofim Lisenko prepovedal genetiko in raziskovanje genov, vse do leta 1965. Lisenko (1898-1976) je bil znan in priznan ruski biolog. Objavil je teorijo, po kateri se lastnosti ljudi spreminjajo skozi življenje. Ta teorija je bila seveda kasneje v znanosti ovržena, toda on je imel še vedno veljavo v genetiki. S svojo metodo hitrega klitja semen spomladi je močno povečal pridelek v kmetijstvu. Vse nasprotnike svojih teorij je utišal do leta 1965, ko ga je Nikita Hruščev odstranil s položaja (Internet 12).

Tudi v fiziki je prihajalo do takih prepovedi. Dvajset let so ideologi in partijski filozofi napadali matematični formalizem, kvantno mehaniko in relativnostno teorijo. Vendar so se fiziki le obranili lisenkizma in ni prišlo do prepovedi discipline, saj so imeli dobro pripravljena stališča in dokaze, kateri so ideologom preprečevali, da bi eliminirali in prepovedali te smeri v znanosti. Seveda pa so bili ves čas pod pritiskom filozofov in ideologov, ki so jih silili, da se podredijo stalinističnim standardom ter naj ne nasedajo zahodnjaškim idejam in naj ne raziskujejo teh smeri znanosti (Josephson 1992).

9.5 GIGANTIZEM VISOKEGA STALINIZMA

Poleg centralizacije in usmerjanja znanstvenih politik ter ideologizacije znanosti, je Stalin pustil tudi sledi v znanosti in tehnologiji z izdelavo projektov velikanskih razsežnostih. Znanost in tehnologija sta bili videni kot najpomembnejši polji že od začetka sovjetske marksistične revolucije. G.A. Cohen je trdil, da je zgodovinski materializem že tehnološko

determinirana doktrina. To pomeni, da je razvoj produktivnih sil (stroji, orodja, inštrumenti, znanost, tehnologija, ter ljudje sami) najbolj pomemben faktor v človeški zgodovini, še več, da znanost in tehnologija predstavljata ključ do socialistične prihodnosti (Cohen 1978).

Nekateri so ga takrat tudi kritizirali, češ da je Marks dejal, »da so stroji tisti, ki ustvarjajo zgodovino« (MacKenzie 1984: 473-502). Vendar so vseeno vsi sovjetski voditelji, od Lenina dalje, sprejemali ta pogled, saj so videli tehnologijo kot višek kulture ter tako poudarjali razvoj produkcijskih sil v razvoju komunizma. Menili so, da tehnologija odloča o vsem ter tako zaupali znanosti za doseg političnih, ekonomskih ter družbenih ciljev.

Na začetku je bila dovoljena fascinacija nad ameriškimi dosežki in tehnologijo; nad nebotičniki, javnim prevozom, avtomobili, avtocestami, industrijskimi laboratoriji, tako da so lahko partijski funkcionarji, znanstveniki in inženirji potovali na zahod. Ameriški način proizvodnje v tovarnah, Fordizem ter množična produkcija so bili ključ do sovjetske prihodnosti. Vendar je navdušenje nad amerikanizmom pod Stalinom zbledelo, ostalo pa je še vedno prepričanje in vera v tehnologijo. Pod vplivom ideologije so zgradili tako gigantske zavode jekla v Magnitogorsku in Norilsku ter Dneprestoi hidroelektrarno. Vera v tehnologijo pa je dosegla višek z gradnjo Stalinističnih nebotičnikov, izgradnjo metroja in kanalov ter še veliko podobnih projektov. Celo okolje in naravo so videli kot nekaj, kar se da ukrotiti, planirati in nadzorovati.

V poznih 40-ih in 50-ih letih je kult znanosti, kot logično nadaljevanje Stalinove gigantomanije, privedel znanstvenike ter inženirje do tega, da so vejeli v uporabo veleobsežne tehnologije v reševanju sovjetskih ekonomskih problemov. Kultu znanosti nihče ni oporekal niti v 50-ih letih, saj je prinesel dosežke, kot so uspehi v vesolju, nuklearna energija, visokoenergetska fizika, kateri so se lahko kosali tudi s tistimi na zahodu. Vendar je ta kult bil tudi del destalinizacije okolja in način fizikov, kako nazaj prevzeti kontrolo nad avtonomijo in znanostjo, ki so jo izgubili pod Stalinom (Josephson 1992).

Kasneje je tudi Hruščov videl znanost kot uspeh za povečanje političnega vpliva v partiji ter podprl veleobsežne načrte v nuklearni fiziki, kemiji, kmetijstvu. Povečalo se je število znanstvenikov, ustanavljali so nove inštitute ter izdajali publikacije. Ustanovil je vrsto znanstvenih mest, kot so Novosibirsk (prej Akademgorogok) in mesta okoli Moskve (Dubna, Khimki, Černogolovka, Puščino,...). Vendar je Hruščov za razliko od Stalina podpiral avtonomijo znanstvenikov ter tako pripomogel k destalinizaciji znanosti. Vrh so dosegli z izdelavo sovjetske atomske bombe ter na področju vesoljske tehnologije. Hruščov pa je prav tako pomemben tudi zaradi tega, ker so se znanstveniki z njegovim prihodom končno lahko osvobodili lisincizma, torej prepovedi raziskovanja določenih ved (Josephson 1992).

9.6 STALINIZEM, JUGOSLOVANSKI SISTEM IN TOTALITARARNOST

In kam smo spadali mi? Ali smo tudi mi bili del totalitaristične države pod vodstvom Josipa Broza Tita, tako kot je bila Sovjetska zveza pod vodstvom Stalina? Je bila SFRJ ne le komunistična, pač pa tudi totalitaristična država? Seveda, v nekaterih aspektih, po drugi strani pa nikoli ni dosegala takih razsežnosti prevlade totalitarizma kot na primer nacistična Nemčija ali prej omenjena stalinistična Sovjetska zveza. Imeli smo komunizem v obliki socializma in če označujemo tak sistem kot totalitarizem, potem lahko označimo tudi državo, ki ima tak sistem, kot totalitaristično. Ali je diktatura podlaga za totalitarizem, je bil Tito diktator? Vendar je najpomembnejše vprašanje to, ali so državljani živeli pod terorjem. Saj je le-ta osnova za totalitaristične družbe. Res je bila država socialistična, pod vodstvom enega človeka, z nadzorom nad javnimi mediji, politiko itd. A če pogledamo v zgodovino, je ta diktatura pravzaprav nastala iz boja proti totalitarističnim sistemom, kot sta nacizem in fašizem. Komunizem je bil na nek način odziv na nacizem in ga je tudi pomagal rušiti. Vendar po koncu vojne pride novo obdobje. In kako lažje obdržati oblast kot z diktaturo. Tako na primer postane Tito premier Jugoslavije marca 1945, ko ustanovi federacijo socialističnih republik, med katerimi je bila tudi Slovenija. Leta 1948 Jugoslavija celo izstopi iz »kluba komunističnih držav«, torej iz Kominterne, zaradi Titovih nestrinjanj s politiko Stalina. Od takrat naprej je bila politika Jugoslavije usmerjena v pozitivni nevtralizem, pod vplivom podpredsednika Milovana Djilasa. Tito je hotel ustanoviti unikatno obliko socializma, ki bi vključevala delavce, ki bi si sami delili profit in bili sami menedžerji podjetij. Kako je to potem delovalo v praksi, nam kaže zgodovina. Vendar, če povprašamo ljudi, kako so živeli v Jugoslaviji, ne moremo reči, v večini primerov, da so bili ne vem kako zatirani in da so živeli pod terorjem, tako kot naprimer v nacizmu ali stalinizmu (Internet 8).

Vendar kot sem že prej omenil, je država imela nekatere značilnosti totalitarizmov in to so nadzor nad objavljanjem v medijih, nadzorovanje državljanov, kult osebnosti voditelja, le ena prava ideja socializma, nadzor voditelja nad vojsko, politiko in ekonomijo v državi. A veseeno menim, da ne moremo označiti države in sistema kot totalitarističen, vendar kot obliko avtokracije, pojavlja se tudi teza o avtokraciji delavstva, vendar kasneje (Internet 11).

V znanosti ni prihajalo do tako radikalnih stvari kot na primer v nacizmu. Znanost je bila predvsem usmerjena na različna področja industrije, matematike, fizike, družbenih in političnih ved, saj se je gradila nova družba ter celo v raziskovanja jedrske energije (Internet 9). Seveda pa ne smemo kasneje izključevati vloge vojske in razvoja le-te.

Na koncu naj še omenim področje umetnosti, saj je bilo tudi to pod vplivom idej novega režima. Šlo je predvsem za transformacijo sveta ter graditve novega, srečnejšega življenja ter s tem novega političnega sistema s prihodom komunistične partije na oblast, pod vodstvom Josipa Broza Tita. Proslavljalo se ni samo zmage nad fašizmom, pač pa tudi konec državne vojne. Veliko predstavnikov avantgarde je v predvojnem času že podpiralo ideologijo levece ter sprejelo umetnost socialnega realizma. Tako da je bilo logično, da bo z zmago revolucije prešla utopična projekcija v akcijo začrtanega programa. Avantgarda je pričakovala, da bodo tako imeli priložnost izvesti operativne akcije širokega spektra in graditi družbo prihodnosti - komunizem. Nekateri umetniki so bili celo vodje partizanskih brigad, kot na primer Koča Popović, Miroslav Krleža, Sreten Stojanović. Vendar so ti umetniki potem imeli tudi politične interese, kar se ne sme gledati samo skozi osebno željo po uspehu in moči, pač pa kot Boris Groys pravi, kot nadaljnji interes avantgarde za uspeh umetniških projektov. Torej, če mora avangardni umetnik ustvarjati celoten novi svet, potem mora imeti tudi absolutno moč v tem svetu (Internet 10).

In tu se po mojem mnenju kaže privilegiranost tistih ljudi v sistemu, ki so sledili avantgardi in potrjevanju sistema in ideologije, ne le v umetnosti, pač pa bi se verjetno dalo to prenesti tudi v znanost. Saj so verjetno tudi kaki znanstveniki imeli politične ambicije, ki pa so jih dosegli lahko le z podreditvijo obstoječi ideologiji.

10. BELORUSIJA – ŠE OBSTOJEČI TOTALITARIZEM V EVROPI?

Belorusijo omenjam zato, saj velja za še obstoječi totalitarni sistem v Evropi. Seveda pa se moramo zavedati, da ne dosega takšne stopnje totalitarnosti kot je sta jo imela nacizem ali stalinizem. Lahko bi jo označili za avtokracijo ali diktaturo Aleksandra Lukašenka z nekaterimi karakteristikami totalitarizmov, kot so prevlada in popolna oblast nad množičnimi mediji, kult osebnosti, nadzor nad ekonomijo in politiko v državi itd. Tako da bom večino tega poglavja namenil kar njemu, saj ima trenutno predsedniško funkcijo v Belorusiji in je označen kot zadnji diktator v Evropi.

10.1 ALEKSANDR RYHORAVIČ LUKAŠENKO

Alaksandr Ryhoravič Lukašenka; v slovenščini pogosto napačno prevedeno iz ruske različice kot Aleksander Lukašenko, beloruski politik, prvi predsednik Belorusije, še živeči in delujoči diktator, se je rodil 30. avgusta 1954, v Kopyšu v Sovjetski zvezi.

V mladosti je bil aktivist Komsomola (Komunistična zveza mladine). Od leta 1975 do leta 1977 in spet od 1980. do 1982. leta je bil Lukašenka sodelavec obmejnih enot sovjetske varnostno-obveščevalne službe KGB v Brestu na meji s Poljsko, kjer je delal kot politični inštruktor. V svojem življenju je večkrat zamenjal službo. Med drugim je bil namestnik direktorja in direktor kolhoza, namestnik direktorja tovarne gradbenih materialov, sekretar političnega komiteja kolhoza (Wikipedia 10).

Łukašenka je svojo kariero začel v Komunistični stranki Sovjetske zveze, ko je leta 1989 kandidiral na volitvah v Dom narodnih poslancev Sovjetske zveze. Za zmago v drugem krogu volitev mu je zmanjkal 1% glasov. Leta 1990 je bil izvoljen za poslanca v parlamentu Sovjetske zvezne republike Belorusije. Tedaj se je začela politična kariera bodočega diktatorja. V parlamentu je ustvaril lastno frakcijo Komunizem za demokracijo, ki se je zavzemala za ohranitev Sovjetske zveze v demokratizirani obliki. Po dogodkih 13. januarja leta 1991 v Vilnius, kjer so po tem, ko je Litva razglasila neodvisnost, sovjetski vojaki ustrelili 13 neoboroženih civilistov, je Łukašenka skupaj z drugimi parlamentarci sovjetske Belorusije odpotoval na kraj nesreče, da bi zbral "objektivne" podatke o njej (Wikipedia 10).

Łukašenka je bil eden od poslancev, ki so glasovali za ratifikacijo beloveške pogodbe, v kateri so se voditelji najbolj obljudenih republik Sovjetske zveze: Rusije, Ukrajine in Belorusije dogovorili o njenem razpadu. Med slavnostno sejo parlamenta ob razglasitvi neodvisnosti Belorusije je bil prav Łukašenka tisti, ki je v dvorano vnesel prej prepovedano, takrat pa uradno ponovno priznано, belo-rdeče-belo tradicionalno belorusko narodno zastavo. Potem je poskušal postati član protikomunističnega demokratičnega gibanja Beloruska narodna fronta, ampak je njegova kandidatura bila zavrnjena. Kmalu po razpadu Sovjetske zveze se je vrnil v svoj kolhoz (Wikipedia 10).

Zaradi svoje retorike si je pridobil reputacijo obsedenega borca za pravičnost in je bil leta 1993 imenovan za predsednikačasne parlamentarne komisije za boj proti korupciji. Ta položaj je izkoristil za to, da je korupcije obtožil vrsto članov tedanje beloruske vlade, samega premierja Kiebiča pa je poimenoval "poglavar promoskovske mafije". Leta 1994 je bila komisija razpuščena. Na začetku leta 1994 je bila sprejeta nova Ustava Republike Belorusije. V skladu z njo so julija istega leta potekale predsedniške volitve. Prijavilo se je šest kandidatov. Alaksandr Łukašenka je bil neodvisen kandidat, ki ga ni podprla nobena stranka. V volilni kampaniji se je izkazal za skrajnega populista in je poskušal volilce pritegniti z gesli višanja plač, boja proti korupciji in ponovne integracije z Rusijo. Łukašenka je večkrat javno izjavljal, da bo "v Moskvo šel na kolenih". Med bolj odmevnimi epizodami njegove volilne

kampanije je bil fingiran poskus atentata nanj. Kazenski postopek zaradi atentata, ki se je tedaj začel, je bil ustavljen takoj potem, ko je Łukašenka postal predsednik (Wikipedia 10).

Med drugimi kandidati so bili Stanislaŭ Šuškievič, nacionalist Zianon Paźniak in tedanji predsednik beloruske vlade Viačaslaŭ Kiebič, ki so ga komentatorji imeli za favorita. V prvem krogu volitev je Łukašenka dobil 45% glasov, Kiebič 15% in Šuškievič 10%. Pred drugim krogom je Łukašenko podprla vrsta politikov, ki so jih imeli za demokrate (Anatol Labiedźka, Viktor Hanar). Pozneje so le-ti pojasnjevali, da so upali, da bo Łukašenka protiutež postsovjetski nomenklaturi, ki jo je poosebljal Kiebič in da bo omogočil nujne reforme. Drugi krog volitev je bil izveden 10. julija, v njem je Łukašenka zbral skoraj 80% glasov.

Prvi predsedniški mandat (1994 - 2001): zmaga Łukašenke je bila za mnoge Beloruse in za tuje opazovalce pravo presenečenje, saj je bil razmeroma mlad in neizkušen. Gospodarska politika: vrnitev k centralnoplanskemu sistemu. Pred prihodom na oblast Łukašenke so bile v Belorusiji izvedene le manjše gospodarske reforme. Do polovice leta 1994 sta bila v privatni lasti samo 2% beloruskega gospodarstva, industrijska proizvodnja pa se je od razpada SZ znižala za 50%. Država se je znašla v hudi gospodarski krizi. Łukašenka je sprejel ukrepe, ki naj bi - po njegovem - stabilizirali gospodarstvo. Plače v proračunskem sektorju so bile povišane za 100%, uveden je bil nadzor države nad cenami in ukinjeni elementi tržne reforme, ki so jih dotlej uspeli izvesti. Vrnitev k centralnoplanskemu gospodarstvu je morala povzročiti težave v državi, ki so jo z vseh strani obkrožale države z bliskovito se razvijajočim tržnim gospodarstvom. Belorusija je postala popolnoma odvisna od dostav poceni energetskih surovin iz Rusije. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev za nakup teh surovin je bila beloruska vlada primorana obnoviti tudi politične vezi z Rusijo, da bi le-ta obdržala nizke cene plina in nafte. Sicer je bila ponovna integracija z Rusijo ena točka političnega programa Łukašenke (Wikipedia 10).

Od samega začetka svojega mandata je Łukašenka uvedel politiko, ki je usmerjena proti proevropskim gibanjem v Belorusiji in proti poskusom zahodne pomoči tem gibanjem. Ustavljena je bila privatizacija, v državni politiki pa je zavladala retorika, ki živo spominja na čase Sovjetske zveze. Začelo se je preganjanje politične opozicije in neodvisnega časopisja ter radijskih postaj. OVSE je začela poročati o kršitvah človekovih pravic v Belorusiji. Na začetku leta 1998 je osrednja banka Rusije prenehala opravljati operacije v beloruskih rubljah, kar je povzročilo drastičen padec njihovega tečaja. Łukašenka je tedaj prevzel osebno vodstvo dotlej neodvisne Centralne banke Belorusije. Menjalni tečaj je ukazal vrniti na prejšnji nivo ter zamrzniti račune komercialnih bank. To je seveda privedlo k paničnemu masovnemu

odtoku denarja iz bank. Lukašenka je tedaj obtožil kriznega stanja "škodnike", ki naj bi delovali v Belorusiji in bili plačani iz tujine. Aretiranih je bilo trideset visokih državnih uradnikov, stotine drugih je bilo administrativno kaznovanih (Wikipedia 10).

Državni prevrat leta 1996 ter vzpostavitev avtoritarnega režima: poleti leta 1996 je 70 poslancev Najvišjega sveta Belorusije podpisalo zahtevo po odstititvi Lukašenke zaradi "kršitev Ustave". V odgovoru je Lukašenka za 24. novembra razpisal referendum, po katerem je dobil pravico razpustiti parlament in si je podaljšal mandat za dve leti. Zmaga Lukašenke na referendumu je bila razglašena že naslednjega dne, čeprav niti teoretično ni bilo mogoče, da se glasovi seštejejo tako hitro. Opozicija je protestirala proti referendumski prevari, ampak ji je bil odvzet vsakršen dostop do televizije, radija in časopisja, tako da so ljudje imeli na voljo samo uradna poročila. ZDA in EU nista priznala legitimnosti referenduma (Wikipedia 10).

Lukašenka je takoj izrabil nova pooblastila in razpustil Vrhovni svet. Posebne oborožene enote so obkrožile stavbo parlamenta, v sosednji stavbi pa se je namestil nov parlament, sestavljen izključno iz Lukašenkovih privržencev. Predsednik in dva ministra beloruske vlade sta v znak protesta odstopila. Novi Vrhovni svet je razveljavil zahtevo po odstititvi Lukašenke. Le-ta pa je zamenjal vodstvo beloruske varnostno-obveščevalne službe, ki jo je potem večkrat uporabil proti političnim nasprotnikom. Začel se je pregon neodvisnih medijev in bolj vidnih članov opozicije. Več novinarjev in politikov je izginilo brez sledu, med drugim bivši sodelavec Lukašenke Viktor Hančar in operater ruske televizije ORT Žmicier Zavadzki. V nepojasnjenih okoliščinah je umrl eden od vodij opozicije Hienadž Karpjenka.

Eden glavnih ciljev notranje politike Lukašenkove vlade je postala ponovna rusifikacija javnega življenja. Leta 1995 je bil izveden referendum. S ponarejenimi izidi je bila potrjena zamenjava zgodovinskih simbolov beloruske državnosti z novimi, ki so jih ustvarili na osnovi grba in zastave Beloruske socialistične sovjetske republike. Ruščina je postala drugi uradni jezik, nato pa se je začelo načrtno postopno zatiranje beloruščine iz medijev, šolstva in državnih ustanov. Proti ukinitvi grba Gonja, stare belo-rdeče-bele zastave in beloruščine kot edinega uradnega jezika so poslanci stranke Beloruska narodna fronta razglasili gladovno stavko v parlamentu. Posebne enote policije, s katerimi je razpolagal predsednik, so jih preteple in izgnale iz stavbe.

Ruska pravoslavna cerkev je v Belorusiji dobila privilegiran status, medtem ko so drugim veroizpovedim začeli oteževati dejavnost. Mnogim katoliškim duhovnikom, ki niso imeli beloruskega državljanstva, so odvzeli pravico bivanja v državi. Vlada je odločno nasprotovala vzpostavitvi beloruske avtokefalne pravoslavne cerkve.

V dveh prvih letih predsedovanja Łukašenka je bil deležen ostre kritike tako domačih kot tudi tujih komentatorjev. Leta 1995 sta Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad prenehala kreditirati Belorusijo zaradi odsotnosti tržnih reform.

Łukašenka in Belorusija sta postala tema mnogih mednarodnih škandalov. Septembra, leta 1995 je nad Brestom, na meji s Poljsko, protiletalska obramba beloruske vojske sestrelila civilen potniški balon, ki je zaradi vremenskih razmer kršil zračni prostor Belorusije. Ameriška balonarja sta umrla na kraju nesreče. Novembra istega leta je Łukašenka sprožil nov škandal, ko je v intervjuju zatrjeval, da je notranja politika Adolfa Hitlerja imela tudi več pozitivnih strani. Mnogi so to razumeli kot napoved avtoritarnega režima v Belorusiji.

Državni prevrat, ki ga je organiziral Łukašenka leta 1996, so mednarodne skupnosti ostro kritizirale. Odnosi Belorusije z drugimi državami so se naglo poslabšale. Aprila leta 1998 so bili iz svojih rezidenc nasilno izseljeni veleposlaniki Francije, Grčije, Japonske, Nemčije, Velike Britanije in ZDA. V zvezi s tem je izbruhnil mogočen mednarodni škandal, saj so beloruske oblasti kršile načela Dunajske konvencije. Prizadete države in tudi Rusija so odpoklicale iz Minska svoje veleposlanike.

Čeprav so se pozneje vsi veleposlaniki vrnili v Belorusijo, je Łukašenka nadaljeval sovražne akcije proti zahodnim državam in je obtožil domačo opozicijo, da naj bi jo financirale tuje obveščevalne službe. Oblasti drugih držav je obtožil protibeloruske zarote, zaradi katere naj bi med drugim beloruska reprezentanca na zimskih Olimpijskih igrah v Naganu na Japonskem zabeležila izjemno slab nastop.

Łukašenkov nezaupljiv odnos do Zahoda se ni izražal samo z besedami. V poznih 90. letih 20. stoletje je Belorusija nezakonito izvozila v Iran, Irak, Sudan in Jugoslavijo orožje vredno 400 milijonov ameriških dolarjev. V času vojne na Kosovu je bil Łukašenka zagovornik ideje "slovanskega bratstva" Rusije, Belorusije in Srbije in je javno izrazil podporo ukrepom srbske vlade.

Zahodni politiki so začeli vse močnejše obsojati Łukašenkov režim, po padcu režima Slobodana Miloševića v Srbiji pa so ga označili za "zadnjo diktaturo v Evropi". Kljub temu nista niti Evropska unija niti ZDA sprejeli odločnejših ukrepov proti beloruskemu režimu, kakršne so uvedle proti srbskemu, ker so se bale reakcije Rusije, za katero je nedemokratična in od nje odvisna Belorusija garant njenih gospodarskih in političnih interesov v vzhodni Evropi (Wikipedia 10).

Osnovna in edina izrazita smer zunanje politike Łukašenke je postala ponovna integracija z Rusijo. Kot posledica njegovih prizadevanj je bila aprila leta 1998 ustvarjena t.i. "Zveza Rusije in Belorusije", pozneje preimenovana v "Zvezno državo Rusije in Belorusije".

Kljub nastanku nekaj, obema državam skupnih ustanov, ni prišlo do njunega resničnega zedinjenja, predvsem zaradi nesporazumov med Moskvo in Minskom glede pogojev združitve in statusa Belorusije v skupni državi. Politične ambicije beloruskega diktatorja se niso omejevale na njegovo domovino; združitev naj bi mu odprla pot tudi na rusko politično prizorišče. Popularnost Lukašenke v Rusiji je stalno rasla, saj je bil v primerjavi s takrat že starejšim in bolnim ruskim predsednikom Borisom Jelcinom, izrazita osebnost in je uspešno izkoriščal imperijsko nostalgijo velikega dela ruske družbe. Prav zaradi tega so ruske elite odklonile nadaljnjo združitev. Na drugi strani je Rusija potrebovala Belorusijo kot lojalno satelitsko državo in za tranzit plina preko njenega ozemlja v države zahodne Evrope. Lukašenkov režim, v veliki meri politično in gospodarsko odvisen od Rusije, je bil garant, da se ne bo Belorusija preveč osamosvojila. Zato - kljub ustavitvi združitvenega procesa - Rusija ni prenehala podpirati nedemokratičnega režima Lukašenke, ostro kritiziranega s strani drugih evropskih držav (Wikipedia 10).

Drugi predsedniški mandat (2001 - 2006): Lukašenka in veterani 2. svetovne vojne. Prvotni predsedniški mandat naj bi Lukašenki potekel junija leta 1999, ampak je bil na njegov predlog podaljšan za dve leti z referendumom iz leta 1996. Ker mednarodna skupnost ni priznala legitimnosti referendumu, ni priznavala tudi legitimnosti predsedovanja Lukašenke, in sicer od druge polovice 1996. leta

Novo predsedniške volitve so bile septembra leta 2001. ProtiLukašenkovska opozicija je predstavila skupnega kandidata, sindikalnega aktivista Uładzimiera Hančaryka. Zmaga Lukašenke je bila objavljena že po prvem krogu volitev. Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi ni priznala uradnih izidov zaradi pregona opozicije med volilno kampanijo, onemogočanja njenemu kandidatu nastopati v javnosti in v množičnih medijih in prevar med seštevanjem glasov. Rusija in nekaj avtoritarnih držav Skupnosti neodvisnih držav so bile edine, ki so priznale legitimnost volitev (Wikipedia 10).

V Belorusiji se je nadaljeval pregon politične opozicije in vse pogosteje je prihajalo do kršitev človekovih pravic. Oblasti so postopoma zapirale neodvisne časopise in razpuščale nevladne organizacije. Zapirali so šole z beloruskim jezikom ali pa so v njih vzpostavljali čedalje več ruskojezičnih razredov. Zaradi vztrajanja učencev, učiteljev in staršev pri beloruščini je bila zaprta najboljša srednja šola v državi, klasični licej Jakuba Kołasa v Minsku. Odslej nobena srednja šola v Belorusiji ne ponuja več pouka v beloruščini. Zaradi političnih razlogov je bila zaprta tudi edina zasebna višja šola - Evropska humanistična univerza. Več nepokornih novinarjev, družbenih aktivistov in celo znanstvenikov se je znašlo v zaporu. Leta 2003 je Komisija človekovih pravic v okviru Organizacije združenih narodov

sprejela resolucijo glede stanja v Belorusiji, v kateri je kritizirala Lukašenkovo oblast zaradi kršitev človekovih pravic in zahtevala osvoboditev političnih zapornikov ter prenehanje pregona političnih strank in nevladnih organizacij. Istega leta je mednarodni Komite za obrambo novinarjev (CPJ) uvrstil Belorusijo na seznam desetih držav, kjer je svoboda tiska najbolj omejena. V poročilih najbolj uglednih organizacij, ki se ukvarjajo z zaščito človekovih pravic, kot so Amnesty International, Human Rights Watch, Freedom House, je režim Lukašenke našel stalno mesto na seznamu najbolj strogih diktatur (Wikipedia 10).

Glede znanosti in napredka je beloruska država slonela in še sloni na industrializaciji, ki se je začela že v Sovjetski zvezi, vendar je zaradi vladanja »demokratsko izvoljenega« diktatorja država dosti pretrpela, saj jo je izolirala velika večina držav. Prijatelja je imela le v Rusiji, s katero pa zadnje čase prihaja do sporov predvsem na gospodarskih področjih ter pri dobavljanju naravnih virov in surovin. Lukašenka je ustvaril kult osebnosti ter z državnim aparatom dobro nadzoroval delovanje državnih institucij, od gospodarstva in politike ter vse do znanosti. Ustvaril je celo »kult športa« in zdravega duha ter s tem še bolj utrdil svojo oblast.

11. ZAKLJUČEK

V diplomski nalogi sem poskušal opredeliti pojem totalitarizem, pokazati kje in kdaj se je manifestiral, podati njegove primere v zgodovini, opredeliti njegovo politično rabo in presoditi totalitarnost posameznih sistemov. Predvsem sem se osredotočil na nacizem in stalinizem, ki sta bila dva tipična in najkrutejša predstavnika totalitarizmov. Še posebej pa so me zanimale smeri znanosti v totalitarnih sistemih. Kako le-te delujejo, kdo določa smeri raziskovanja, kako se oblikuje sistem, pod kakšnimi pogoji morajo znanstveniki delovati itd. Zanimalo me je seveda tudi, katere smeri znanstveniki proučujejo in kako je politika povezana z znanostjo. Na kratko sem tudi opisal jugoslavanski sistem ter sistem v Belorusiji, kot edini še živeči totalitarizem, kako je z znanostjo in politiko v poznem 20. stoletju pa vse do danes. Poskusil sem dokazati naslednje štiri hipoteze:

H1: V totalitarnih sistemih država diktira smer znanosti in raziskovanja in prenaša svojo ideologijo tudi v znanost, kar ruši objektivnost v znanosti, včasih pa tudi moralna in etična načela.

Tukaj se je hipoteza potrdila, kar sem dokazal s primeri v nacizmu kot tudi v stalinizmu. Ideologija je imela odločilno vlogo v znanosti, njenem vodenju in oblikovanju. V

smereh znanosti je država diktirala, kaj se lahko in česa se ne sme raziskovati ter tudi načine, kako je treba raziskovati, da se bodo ujemali z vladajočo ideologijo.

H2: Totalitarizmi negativno vplivajo na znanost ter znanstveno raziskovanje, saj jo omejujejo in usmerjajo k samopotrjevanju političnega sistema kot najboljšega.

Ta hipoteza je dokaj blizu prvi in se je prav tako potrdila, vendar moram reči, da je težko priti do ugotovitev, v kolikšni meri so bili negativni vplivi na znanost prisotni potem kasneje. Če pogledamo nacistično znanost, seveda lahko vidimo, da je bilo veliko negativnih vplivov z odstranitvijo judovskih znanstvenikov s fakultet in raziskovalnih inštitutov ter da so nekatere smeri v znanosti zelo trpele, kot na primer fizika in matematika. Če se osredotočimo na stalinizem, ugotovimo, da so bile nekatere smeri v znanosti prepovedane, vendar ne smemo zanemariti vpliva, ki ga je imel na vso državo, saj jo je popeljal iz tako rekoč poljedelske države v industrializirano in kasneje celo vojaško svetovno velesilo.

H3: Totalitarizem kot politični sistem je lahko samo prehodno obdobje in kot zgodovinske izkušnje kažejo, ne more trajati dalj časa.

Kot smo videli na primerih nacizma, stalinizma in pa fašizma je ponavadi trajanje totalitarizmov omejeno na življenje diktatorja, vendar se včasih tudi po njegovi smrti čutijo razsežnosti in posledice, ki jih je imel. Torej lahko rečemo, da je totalitarizem prehodno obdobje vladavine, omejeno z življenjem in kultom osebnosti diktatorja. V nekaterih primerih pa lahko pride do podaljšanja kulta osebnosti, na primer iz očeta na sina, kot se je zgodilo v Severni Koreji.

H4: Različne oblike totalitarizmov podpirajo ter razvijajo podobna področja znanosti.

Pri tej hipotezi sem imel predvsem v mislih vojaško industrijo ter znanost, ki ji služi in ji je podrejena. To se je potrdilo in pokazalo tako v nacizmu kot v stalinizmu, saj sta oba zelo odkrito podpirala razvoj uporabnih in aplikativnih znanostih, ki jih je bilo potem moč uporabiti za namene industrializacije in izboljšave vojne industrije. Kar je seveda logično, če se zavedamo, da totalitarizmi slonijo na terorju in si s tem ohranjajo oblast, prav tako pa imajo tendence po svetovni prevladi in dominaciji, za kar pa je seveda potrebna vojaška moč.

Vse hipoteze so se torej potrdile. Na koncu se nam pojavi še vprašanje totalitarizma in prihodnosti. Zanimiva je misel Friedricha, ki ga citiram: »Karkoli nam bo oz. ne bo prinesla prihodnost, vemo le to, da se ponavlja enostranski vzorec dvajsetih in tridesetih let. Glavno vprašanje, ki si ga moramo zastaviti je, ali lahko dva »svetova«, torej svobodni in totalitaristični, soobstajata v napetem ekvilibriumu, ali pa se bosta spopadla v sovražnem trku, ki bi lahko pomenil konec civilizacije« (Friedrich 1954: 345).

Naj zaključim s citatom Popperja: »Kaj nam bo prinesla prihodnost ne vemo, vendar so nam pokazali dosežki preteklosti in dosežki današnjega časa, kaj je človeštvu mogoče doseči. Ti dosežki nas učijo, da kljub idejam, ki so lahko tudi nevarne, se iz njih lahko česa naučimo, se jim kritično približamo, jih ukrotimo in jih uporabimo v iskanju skritih resnic« (Popper 1965: 376).

12. LITERATURA IN VIRI

Anderson, Perry (1992): *A Zone of Engagment. »Max Weber and Ernest Gellner: Science, Politics, Enchantment«*. London: Verso.

Arendt, Hannah (1962): *The Origins of Totalitarianism*. London: George Allen & Unwin LTD.

Bergen, J. Bernard (1998): *The Banality of Evil; Hanna Arendt and »The Final Solution«*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, INC.

Beyerchein, Alan (1992): What We Now Know About Nazism and Science. V Jacob, C. Margaret (ur.): *The Politics of Western Science, 1640–1990*, 129–155. New Jersey: Humanities Press International, Inc., Atlantic Highlands, New Jersey.

Blinkhorn, Martin (1995): *Mussolini in fašistična Italija*. Ljubljana: Znastveno in publicistično središče.

Brzezinski, Zbigniew (1993): *Out Of Control. Global Turmoil on the Eve of the Twenty-First Century*. New York: Charles Scribner's book.

Cassidy, C. David (1992): Heisenberg, German Science, and the Third Reich. V Jacob, C. Margaret (ur.): *The Politics of Western Science, 1640–1990*, 157–175. New Jersey: Humanities Press International, Inc., Atlantic Highlands, New Jersey.

Cohen, L. Jean (1992): *Civil Society and Political Theory..* London: Cambridge, The MIT Press.

Cohen, L. Jean (1978): *Karl Marx's Theory of History: A Defense*. Oxford: Oxford University Press.

Craig, A. Gordon (1978/1981): *Germany 186–1945*. Oxford: Oxford University Press.

Čerkini, Izabela; Kavs, Katja; Lapajne, Gregor (2004): *Fašistična država*. Dostopno na http://www.fdv.uni-lj.si/predmeti/Sodobna_drzava/2005/Fa%C5%A1isti%C4%8Dna%20dr%C5%BEava.pdf (3. januar 2007).

Djokić, Dejan, ur. (2003): *Yugoslavism, Histories of a Failed Idea 1918 – 1992*. London: Hurst & Company.

Fleck, Ludwik (1979): *The Genesis and Development of a Scientific Fact*. Chicago: University of Chicago Press.

Friedrich, J. Carl (1954): *Totalitarianism. Proceedings of a conference held at the American academy of Arts and Sciences March 1953*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Geary, Dick (1995): *Hitler in nacizem*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Harding, Sandra (1992): After the Neutrality Ideal: Science, Politics and »Strong Objectivity«. V Jacob, C. Margaret (ur.): *The Politics of Western Science, 1640–1990*, 81–101. New Jersey: Humanities Press International, Inc., Atlantic Highlands, New Jersey.

Internet 1, Answers.com (2006): *Totalitarianism*. Houghton Mifflin Company. Columbia University Press. WordNet. Wikipedia. Dostopno na http://www.answers.com/main/ntquery;jsessionid=2fjiiyqv2y8wu?method=4&dsid=2222&dekey=Totalitarianism&curtab=2222_1&sbid=lc05a&linktext=totalitarian (11. februar 2006).

Internet 2, www.slovarji.com: »A«. Dostopno na <http://www.slovarji.com/slovarji/slovarji-11/11a.html> (10. september 2006).

Internet 3, www.slovarji.com: »D«. Dostopno na <http://www.slovarji.com/slovarji/slovarji-11/11d.html> (10.september 2006).

Internet 4, Podos (2002): *Posvet o zagovorništvu otrok*. Dostopno na <http://podos.fingerprints.si/showthread.php?id=141&forumid=3> (10.september 2006).

Internet 5. SIOL (2006): *Kakšno mnenje imate o Hitlerju*. Dostopno na <http://forumi.siol.net/showthread.php?t=19607> (20.september 2006).

Internet 6, BBC News, UK (31. marec, 2006): *UK »fears« over German scientists*. Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/4862054.stm> (1.oktober 2006).

Internet 7, Boston Herald (21. december 2005): *A secret Stalinist plan to create a master race of super apeman*. Dostopno na <http://hitlernews.cloudworth.com/nazi-scientists.php> (1.oktober 2006).

Internet 8, Spartacus: *Josip Tito*. Dostopno na <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/2WWtito.htm> (15.januar 2007).

Internet 9, Vinca institute: *Vinca institut*. Dostopno na http://www.vin.bg.ac.yu/index_e.htm (15.januar 2007).

Internet 10, Todić Milanka: *Photography in the AGITPROP culture*. Belgrade: Faculty of Applied Arts in Belgrade. Dostopno na http://www.photo-propaganda.com/agitprop_sve-eng.php (15.januar 2007).

Internet 11, Flere, Sergej; Molnar, Aleksandar: *Avtoritarizem, etnocentrizem in retrodionalizacija*. Dostopno na <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr13Flere-Molnar.PDF#search=%22avtoritarizem%22> (15.januar 2007).

Internet 12, *Velikani koji su obeležili civilizaciju*. Dostopno na http://www.prezimenik.co.yu/KNJIZEVNE_SITNICE/Velikani_koji_su_obelezili_civilizaciju_17.htm (19.april 2007).

Jacob, C. Margaret (1992): *The Politics of Western Science, 1640–1990*. New Jersey: Humanities Press International, Inc., Atlantic Highlands, New Jersey.

Jacob, C. Margaret (1992): Science and Politics in the Late Twentieth Century. V Jacob, C. Margaret (ur.): *The Politics of Western Science, 1640–1990*, 1–17. New Jersey: Humanities Press International, Inc., Atlantic Highlands, New Jersey.

Josephson, R. Paul (1992): Soviet Scientists and the State: Politics, Ideology, and Fundamental Research from Stalin to Gorbachev. V Jacob, C. Margaret (ur.): *The Politics of Western Science, 1640–1990*, 103–127. New Jersey: Humanities Press International, Inc., Atlantic Highlands, New Jersey.

Kogon, Eugen (1982): *Država SS-a*. Ljubljana: ČGP DELO OOUR GLOBUS, Izdavačka djelatnost Zagreb.

Lenin, V.I. (1975): *Država i revolucija i drugi politički spisi*. Sarajevo: »Svjetlost«, izdavačko preduzeće, Sarajevo.

MacKenzie, Donald (1984): »Marks and the Machine«. *Technology and culture*. 25. (473-502).

Mali, Franc (2002): *Razvoj moderne znanosti. Socialni mehanizmi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Popper, R. Karl (1965): *Conjectures and Refutations*. New York: Basic Books, INC.

Popper, R. Karl (1963): *The Open Society and Its Enemies. Volume I, The Spell of Plato*. Princeton: Princeton University Press.

Szollosi-Janze, Margit (2001): *Science in the Third Reich*. Oxford: Berg, imprint of Oxford International Publishers Ltd.

Tal, Uriel (2004): *Religion, Politics and Ideology in the Third Reich. Selected Essays*. London: Routledge, an imprint of Taylor & Francis Group.

Wikipedia: *Avtokracija*. Dostopno na <http://sl.wikipedia.org/wiki/Avtokracija> (10.september 2006).

Wikipedia 2: *Despotizem*. Dostopno na <http://sl.wikipedia.org/wiki/Despotizem> (10.september 2006).

Wikipedia 3: *Diktatura*. Dostopno na <http://sl.wikipedia.org/wiki/Diktatura> (10. september 2006).

Wikipedia 4: *Tyrant*. Dostopno na <http://en.wikipedia.org/wiki/Tyranny> (10.september 2006).

Wikipedia 5: *Absolutizem*. Dostopno na <http://sl.wikipedia.org/wiki/Absolutizem> (10. september 2006).

Wikipedia 6: *Josip Visarijonovič Džugašvili*. Dostopno na <http://sl.wikipedia.org/wiki/Stalin> (11.september 2006).

Wikipedia 7: *Benito Amilcare Andrea Mussolini*. Dostopno na <http://sl.wikipedia.org/wiki/Mussolini> (11.september 2006).

Wikipedia 8: *Adolf Hitler*. Dostopno na http://sl.wikipedia.org/wiki/Adolf_Hitler (11. september 2006).

Wikipedia 9: *Josip Broz Tito*. Dostopno na http://sl.wikipedia.org/wiki/Josip_Broz (12. september 2006).

Wikipedia 10: *Aleksandr Ryhoravič Lukašenko*. Dostopno na http://sl.wikipedia.org/wiki/Aleksander_Luka%C5%A1enko (12.september 2006).

Wikipedia 11: *Cult of personality*. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Personality_cult (11.september 2006).

Wikipedia 12: *Nacionalsocializem*. Dostopno na <http://sl.wikipedia.org/wiki/Nacizem> (12. september 2006).